

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут
«Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: **«ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ
УКРАЇНОЮ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

Виконав:

студент 2 курсу, групи УО-61

спеціальності «Міжнародні

економічні відносини»

освітньої програми «Міжнародні

економічні відносини»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Абдуллаєв Умуд Афган огли

Керівник:

к.е.н., доц. Григорова-Беренда Л.І.

Рецензент:

Харків – 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача

Анна ЗАЙЦЕВА

« ____ » _____ 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
(ПРОЄКТ)**

Абдуллаєву Умуд Афган огли

1. Тема роботи

**Зовнішньоекономічні відносини між Україною та Азербайджанською
Республікою: проблеми та перспективи**

керівник роботи: к.е.н., доц. Григорова-Беренда Л.І.

затверджені наказом по університету від «03» лютого 2023 р. № 4002-3к/37

2. Строк подання студентом роботи 07.12.2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

дослідити основні економічні теорії, що пояснюють розвиток зовнішньоекономічних відносин, та їхнє практичне застосування; визначити вплив глобалізації на зовнішньоекономічні відносини та ключові глобальні економічні тренди; систематизувати методи аналізу зовнішньоекономічних відносин із використанням сучасних інструментів; проаналізувати передумови співпраці між Україною та Азербайджаном у сфері зовнішньоекономічних відносин; оцінити сучасний стан торговельних відносин між Україною та Азербайджаном; розрахувати компаративні переваги України та Азербайджану в двосторонній торгівлі; окреслити стратегічні напрями для зміцнення зовнішньоекономічного співробітництва між країнами; сформулювати рекомендації щодо перспективних заходів активізації зовнішньоекономічних відносин..

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами в умовах глобалізації
2.	Розділ 2. Особливості зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою в сучасних умовах розвитку
3.	Розділ 3. Перспективи зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

5. Дата видачі завдання 03.02.2023 р.

Студент

Умуд Афган огли АБДУЛЛАЄВ

Керівник роботи

Лариса ГРИГОРОВА-БЕРЕНДА

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами в умовах глобалізації.....	8
1.1. Теоретичні основи дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами	8
1.2. Особливості зовнішньоекономічних відносин в умовах глобалізації	12
1.3. Методика дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами ..	18
Висновки до першого розділу.....	21
Розділ 2. Особливості зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою в сучасних умовах розвитку.....	23
2.1. Передумови розвитку зовнішньоекономічних відносин України та Азербайджанською Республікою	23
2.2. Аналіз торгівельних відносин як провідної форми зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою	34
2.3. Компаративні переваги торговельних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою	49
Висновки до другого розділу	57
Розділ 3. Перспективи зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою.....	60
3.1. Стратегічні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою	60
3.2. Перспективні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою	79
Висновки до третього розділу	84
Висновки	86
Список використаних джерел.....	91

ВСТУП

Обґрунтування актуальності обраної теми. Зовнішньоекономічні відносини між Україною та Азербайджанською Республікою відіграють важливу роль у розвитку економічної співпраці, зміцненні геополітичного партнерства та забезпеченні економічної стійкості обох країн. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції національних економік питання активізації двосторонніх відносин набуває особливого значення, враховуючи стратегічне розташування України як транзитного хабу між Європою та Азією, а також значні енергетичні ресурси Азербайджану. Економічний потенціал цих країн створює унікальні можливості для співпраці у сферах торгівлі, логістики, енергетики, технологій та інвестицій.

Актуальність теми зумовлена також сучасними викликами, з якими стикаються обидві країни, такими як геополітична нестабільність, енергетична криза, потреба у диверсифікації економік та адаптації до глобальних змін. Дослідження проблем та перспектив зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджаном дозволяє виявити слабкі місця у взаємодії, оцінити можливості для розширення економічної співпраці та розробити рекомендації для їхньої реалізації. Це сприятиме не лише зміцненню двосторонніх відносин, але й інтеграції обох країн у глобальні економічні процеси.

Ступінь вивчення проблеми. Зовнішньоекономічні відносини між Україною та Азербайджанською Республікою є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, І. Бобро та М. Мусаєв проаналізували зовнішньоторговельні відносини між цими країнами, розглянувши структуру торгівлі товарами та послугами, а також визначивши основні тенденції та стратегічні напрями розвитку двосторонніх відносин. Крім того, у збірнику наукових праць, укладеному О. Купчиком та Л. Шпаковськи, досліджено історичні, політичні, економічні та культурні аспекти азербайджансько-українських відносин від давнини до сучасності. Ці праці сприяють глибшому розумінню розвитку співпраці між Україною та Азербайджаном. Водночас недостатньо вивченими залишаються такі аспекти, як використання компаративних переваг у торгівлі,

аналіз логістичних маршрутів і їх вплив на розвиток торгівлі, а також вплив сучасних глобальних викликів, таких як енергетична криза, на двосторонню взаємодію. Дослідження перспектив інноваційного співробітництва, зокрема у сфері високих технологій, також є обмеженими. Отже, подальше вивчення цієї теми є важливим для розробки стратегій оптимізації економічної співпраці між Україною та Азербайджанською Республікою в умовах глобальних економічних трансформацій.

Метою дослідження є визначення особливостей та перспектив розвитку зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою в глобальних умовах розвитку. Відповідно до мети дослідження завданнями роботи є:

- дослідити основні економічні теорії, що пояснюють розвиток зовнішньоекономічних відносин, та їхнє практичне застосування;
- визначити вплив глобалізації на зовнішньоекономічні відносини та ключові глобальні економічні тренди;
- систематизувати методи аналізу зовнішньоекономічних відносин із використанням сучасних інструментів;
- проаналізувати передумови співпраці між Україною та Азербайджаном у сфері зовнішньоекономічних відносин;
- оцінити сучасний стан торговельних відносин між Україною та Азербайджаном;
- розрахувати компаративні переваги України та Азербайджану в двосторонній торгівлі;
- окреслити стратегічні напрями для зміцнення зовнішньоекономічного співробітництва між країнами;
- сформулювати рекомендації щодо перспективних заходів активізації зовнішньоекономічних відносин.

Об'єктом дослідження є процес розвитку зовнішньоекономічних відносин.

Предметом дослідження є сучасний стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічних між Україною та Азербайджанською Республікою.

Методи дослідження. У процесі дослідження зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою було використано загальнонаукові та спеціальні методи аналізу. Ключовим інструментом став SWOT-аналіз, що дозволив ґрунтовно оцінити сильні та слабкі сторони співпраці, можливості та загрози для розвитку двосторонніх відносин. На основі отриманих результатів було сформовано стратегічні напрями активізації зовнішньоекономічного співробітництва. Також у дослідженні використовувався індексний метод для розрахунку коефіцієнтів компаративних переваг, що дозволило оцінити конкурентоспроможність українських і азербайджанських товарів на міжнародному ринку. Метод лінійної регресії застосовувався для прогнозування ключових торговельних показників, що допомогло визначити перспективні тенденції двосторонньої співпраці.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні дані Державної служби статистики України, звіти міжнародних організацій, таких як Світовий банк, СОТ, а також платформи Trade Map та інші авторитетні джерела, що забезпечили актуальну та достовірну інформацію.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси та управління: нові підходи до управління розвитком у часи нестабільності», 7 грудня 2024 року в м. Полтава, Україна. Назва доповіді: «Компаративні переваги торговельних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою».

Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків; містить 95 сторінок тексту, 11 таблиць, 15 рисунків. Список джерел включає 62 найменування, зокрема 49 електронних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ КРАЇНАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Теоретичні основи дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами

Зовнішньоекономічні відносини є невід'ємною частиною сучасного глобалізованого світу, забезпечуючи взаємозв'язок між економіками різних країн. Вони відіграють ключову роль у формуванні міжнародного поділу праці, забезпеченні доступу до ресурсів, технологій і нових ринків, а також сприяють загальному економічному зростанню [1].

Зовнішньоекономічні відносини – це система економічних, правових, організаційних і фінансових зв'язків між країнами, що виникають у процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання товарів, послуг, капіталів, технологій та інформації. Зовнішньоекономічні відносини охоплюють широке коло питань, включаючи міжнародну торгівлю, інвестиції, співпрацю у сфері науки та техніки, а також трудову міграцію [2]. Їхня мета полягає у забезпеченні взаємної вигоди для залучених сторін, враховуючи різницю в рівні розвитку економік та спеціалізації.

Зовнішньоекономічні відносини є одним із найважливіших інструментів розвитку національних економік у сучасних умовах. Їхній внесок у економічне зростання проявляється через:

- міжнародну торгівлю, яка створює умови для реалізації конкурентних переваг країн, сприяє розширенню ринків збуту, збільшенню валютних надходжень і стимулюванню виробництва [2; 3].

- прямі іноземні інвестиції, що забезпечують фінансування розвитку галузей, створення робочих місць і впровадження передових технологій [3; 7].

- технологічний обмін, який сприяє модернізації економіки, підвищенню продуктивності праці та впровадженню інновацій [8].

– кооперацію у сфері науки і освіти, що сприяє підготовці висококваліфікованих кадрів та обміну знаннями [7].

– доступ до міжнародних ринків фінансування, який забезпечує економікам стабільність і можливість реалізовувати масштабні проекти [7].

Зовнішньоекономічні відносини формуються за участі різних суб'єктів, до яких належать:

– держави та уряди як регулятори та організатори зовнішньоекономічної політики, що встановлюють правові рамки для міжнародної співпраці [1].

– міжнародні організації (наприклад, Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд), які створюють умови для ефективної координації економічної діяльності між країнами [3].

– корпорації та підприємства, які безпосередньо здійснюють зовнішньоекономічну діяльність через експорт, імпорт, інвестування або створення спільних підприємств [2].

– фінансові установи (банки, інвестиційні фонди), що забезпечують фінансування та страхування зовнішньоекономічних операцій [6].

– фізичні особи, що беруть участь у трудовій міграції, створюючи додаткові надходження до національних економік через грошові перекази [7].

Об'єктами зовнішньоекономічних відносин є товари, послуги, капітали, технології, інтелектуальна власність, робоча сила та інформація. Вони стають основою економічного обміну та кооперації між країнами, створюючи взаємозв'язки, які сприяють глобальній економічній інтеграції [9].

Вивчення зовнішньоекономічних відносин ґрунтується на низці економічних теорій, які пояснюють механізми міжнародної торгівлі, інвестицій, фінансової співпраці та інтеграційних процесів. Ці теоретичні підходи дозволяють зрозуміти причини, особливості та наслідки взаємодії між країнами, забезпечуючи концептуальну основу для аналізу сучасних зовнішньоекономічних відносин. Ці підходи можна систематизувати як класичні теорії міжнародної торгівлі; нові теорії міжнародної торгівлі та глобалізаційні підходи до вивчення зовнішньоекономічних відносин.

1. Вивчення зовнішньоекономічних відносин ґрунтується на низці класичних економічних теорій, які пояснюють механізми міжнародної торгівлі, інвестицій, фінансової співпраці та інтеграційних процесів [4]. Ці теоретичні підходи дозволяють зрозуміти причини, особливості та наслідки взаємодії між країнами, забезпечуючи концептуальну основу для аналізу сучасних зовнішньоекономічних відносин [4; 5].

– меркантилізм., який домінував у Європі в XVI–XVIII століттях, акцентував увагу на необхідності накопичення багатства через позитивний торговельний баланс. Основний принцип цієї теорії полягав у стимулюванні експорту й обмеженні імпорту, що мало забезпечувати приплив золота та срібла до країни. Меркантилісти вважали, що економічна могутність держави залежить від її здатності контролювати зовнішньоекономічні відносини. Хоча сучасні економічні підходи вийшли далеко за межі меркантилізму, його ідеї продовжують впливати на практику протекціонізму [4].

– класична теорія абсолютних переваг Адама Сміта, в якій запропоновано концепцію абсолютних переваг. Вона стверджує, що країни виграють від торгівлі, якщо кожна з них спеціалізується на виробництві товарів, які вона може виготовляти з меншими витратами порівняно з іншими країнами. Торгівля за цією моделлю сприяє ефективному розподілу ресурсів і збільшує добробут усіх учасників [4].

– теорія порівняльних переваг Давіда Рікардо, яка розширила ідеї Адама Сміта, та запропонувала теорію порівняльних переваг. Вона стверджує, що навіть якщо країна не має абсолютної переваги у виробництві жодного товару, вона все одно виграє від торгівлі, якщо спеціалізується на товарах, які може виробляти з найменшими альтернативними витратами. Ця теорія пояснює, чому країни з різними рівнями економічного розвитку можуть взаємодіяти у міжнародній торгівлі [5].

– теорія факторів виробництва Гекшера-Оліна наголошує на важливості співвідношення факторів виробництва (праці, капіталу, землі) у визначенні структури міжнародної торгівлі. Згідно з цією теорією, країни експортують

товари, виробництво яких інтенсивно використовує надлишкові фактори, і імпортують ті, які потребують дефіцитних факторів. Цей підхід надає основу для аналізу структурних змін у торгівлі, зокрема для оцінки впливу національної політики та глобальних тенденцій [5].

2. Нові теорії міжнародної торгівлі виникли як відповідь на обмеження класичних підходів, які недостатньо враховували сучасні реалії глобалізованого світу. Вони зосереджені на таких аспектах, як масштаби виробництва, монополістична конкуренція та роль інновацій, пропонуючи ширше розуміння динаміки міжнародної економіки.

– моделі Пола Кругмана, які враховують масштаби виробництва, монополістичну конкуренцію та географічні фактори. Він пояснив, чому міжнародна торгівля часто зосереджується не лише на відмінностях у ресурсах, але й на ефекті економії на масштабі, що дає переваги великим компаніям. Його моделі також пояснюють, чому країни можуть одночасно експортувати й імпортувати схожі товари, наприклад, автомобілі або електроніку [6].

– концепція конкурентних переваг Майкла Портера, яка акцентує увагу на ролі інновацій, наукових досліджень, кваліфікованої робочої сили та сучасної інфраструктури у формуванні національної конкурентоспроможності. Згідно з його підходом, країни можуть створювати конкурентні переваги через політику, яка сприяє інноваціям та ефективності виробництва [7].

3. Глобалізація впливає на всі аспекти зовнішньоекономічних відносин, створюючи нові можливості для інтеграції, конкуренції та інновацій:

– поглиблення економічної інтеграції через регіональні об'єднання (ЄС, НАФТА, АСЕАН) сприяє створенню спільних ринків, гармонізації стандартів і спрощенню торгівлі [8].

– глобалізація посилює конкуренцію на міжнародних ринках, змушуючи країни та компанії підвищувати ефективність виробництва, знижувати витрати та інвестувати в інновації [8].

– глобалізація сприяє поширенню технологій, що стимулює впровадження інновацій у виробничих процесах, підвищуючи глобальну конкурентоспроможність країн [8].

Таким чином, теоретичні підходи до вивчення зовнішньоекономічних відносин забезпечують розуміння ключових закономірностей розвитку міжнародної торгівлі, інвестицій та інших форм економічної взаємодії між країнами. Вони є основою для розробки політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання в умовах глобалізації.

1.2. Особливості зовнішньоекономічних відносин в умовах глобалізації

Реалізація зовнішньоекономічних відносин в умовах глобалізації має свої особливості, які визначаються поглибленням інтеграційних процесів, посиленням конкуренції на світових ринках і впровадженням інноваційних технологій [1; 3]. Глобалізація сприяє зниженню бар'єрів у міжнародній торгівлі та інвестиціях, однак водночас створює нові виклики, такі як посилення залежності від глобальних ринкових коливань, нерівномірний розподіл вигод і загострення соціально-економічних диспропорцій між країнами [3; 4].

Глобалізація кардинально змінює структуру та механізми зовнішньоекономічних відносин, трансформуючи їх у більш динамічний, інтегрований та багаторівневий процес [3; 5]. Цей феномен охоплює економічні, соціальні, технологічні та політичні аспекти, які стимулюють взаємозв'язок і взаємозалежність країн світу [2]. Інтеграція національних економік у єдиний глобальний ринок сприяє посиленню економічних зв'язків між країнами, стимулюючи міжнародну торгівлю, інвестиції та кооперацію у сфері науки і технологій [5; 7].

Однією з головних характеристик глобалізації є зростання конкуренції між країнами та корпораціями. Вона змушує учасників зовнішньоекономічних відносин адаптуватися до нових викликів через вдосконалення виробничих процесів, розширення асортименту продукції, підвищення її якості та

конкурентоспроможності [3; 7]. Водночас глобалізація стимулює поширення технологічних інновацій, що значно впливають на економічні відносини між країнами [3; 7]. Цифровізація трансформує традиційні моделі міжнародної торгівлі, впроваджуючи електронну комерцію, яка скорочує відстані між покупцями та постачальниками, знижує транзакційні витрати і збільшує швидкість обробки замовлень [7; 8].

Інтернаціоналізація економік, яка є невід'ємною частиною глобалізації, надає країнам можливість користуватися перевагами міжнародного поділу праці [5; 9]. Вона дозволяє отримувати доступ до нових ринків, природних ресурсів, інноваційних технологій і кваліфікованої робочої сили [5]. Разом із тим, зростає залежність національних економік від змін на глобальному ринку, що може призводити до економічної нестабільності у разі кризових явищ [7]. Одним із ризиків інтернаціоналізації є можливість втрати контролю над стратегічними секторами економіки через надмірну відкритість до іноземного капіталу [5].

Вплив глобалізації особливо помітний через сучасні економічні тренди, такі як:

1. Цифровізація. Вона стимулює розвиток інформаційних технологій, удосконалення управлінських процесів, поширення онлайн-торгівлі та інноваційних фінансових послуг [7; 12]. Це дозволяє знижувати витрати, підвищувати ефективність та відкривати нові можливості для інтеграції компаній у міжнародну економіку [7].

2. Автоматизація. Вона забезпечує масштабну модернізацію виробництва, що дозволяє підвищувати продуктивність і скорочувати витрати [7]. Однак автоматизація викликає скорочення традиційних робочих місць, створюючи потребу у підготовці нових кадрів з високим рівнем кваліфікації [8].

3. Перехід до «зеленої» економіки. Це включає впровадження відновлюваних джерел енергії, екологічно чистих технологій і зниження вуглецевого сліду [13]. Такі зміни вимагають значних інвестицій, але відкривають нові можливості для інновацій та збереження довкілля [13].

Глобалізація не лише розширює межі зовнішньоекономічних відносин, але й ускладнює їх, додаючи нові виклики та ризики. Для ефективного використання можливостей глобалізації країнам необхідно розробляти комплексні стратегії, спрямовані на адаптацію до нових умов, розвиток національних конкурентних переваг та мінімізацію негативного впливу глобальних загроз.

Ефективне регулювання зовнішньоекономічних відносин у сучасному глобалізованому середовищі є важливою умовою стабільного економічного розвитку. Це регулювання потребує злагодженої співпраці між країнами, міжнародними організаціями та регіональними економічними об'єднаннями, які розробляють стандарти, сприяють вирішенню конфліктів та забезпечують прозорість процесів [11; 12].

Міжнародні організації створюють правові та інституційні рамки для функціонування зовнішньоекономічних відносин, сприяючи гармонізації правил і стандартів у глобальному масштабі:

– Світова організація торгівлі (СОТ) відіграє ключову роль у регулюванні міжнародної торгівлі через встановлення правил, які забезпечують прозорість і справедливість торговельних відносин. СОТ сприяла укладанню Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), яка знизила митні бар'єри в багатьох країнах. Завдяки механізмам СОТ, у 2021 році було успішно вирішено спір між ЄС та США щодо субсидій для авіабудівників Airbus і Boeing, що дозволило знизити напругу у двосторонніх відносинах [12].

– Міжнародний валютний фонд (МВФ) забезпечує фінансову стабільність країн, що стикаються з економічними труднощами, через надання кредитів і рекомендацій щодо економічної політики. Під час кризи 2008 року МВФ надав Україні фінансову підтримку для стабілізації платіжного балансу [9].

– Світовий банк. Ця організація фінансує проєкти економічного розвитку у країнах, що розвиваються. Світовий банк підтримав будівництво відновлюваних електростанцій в Індії, що сприяло зниженню залежності країни від викопного палива [8].

– Організація Об'єднаних Націй (ООН) завдяки своїм програмам сприяє сталому економічному розвитку, екологічній відповідальності та боротьбі з бідністю. Одним із прикладів є Паризька кліматична угода 2015 року, що стимулює країни впроваджувати екологічно чисті технології [13].

Регіональні об'єднання створюють сприятливі умови для зовнішньоекономічних відносин через економічну інтеграцію, зниження бар'єрів у торгівлі та сприяння руху капіталу і робочої сили.

– Європейський Союз (ЄС) є прикладом глибокої економічної інтеграції, яка дозволяє країнам-членам взаємодіяти в рамках єдиного ринку. Угоди про вільну торгівлю, укладені ЄС з Канадою (СЕТА) і Японією (ЕРА), відкрили нові можливості для експорту та зменшили митні тарифи [16].

– НАФТА/USMCA сприяє зміцненню економічних зв'язків між США, Канадою і Мексикою. Зокрема, угоди стимулюють розвиток автомобільної промисловості, забезпечуючи інтеграцію ланцюгів постачання [7].

– АСЕАН, Асоціація країн Південно-Східної Азії підтримує розвиток торгівлі між своїми членами через регіональну економічну інтеграцію. Угода RСЕР, підписана АСЕАН та її партнерами у 2020 році, є найбільшим торговельним блоком у світі, що охоплює третину світового ВВП [17].

Міжнародні угоди відіграють важливу роль у регулюванні зовнішньоекономічних відносин, сприяючи сталому розвитку та екологічній відповідальності:

– Паризька кліматична угода (2015) зобов'язує країни знижувати викиди парникових газів, що безпосередньо впливає на формування політики у таких секторах, як енергетика та транспорт. Багато країн ЄС впровадили нові податки на викиди CO₂, стимулюючи розвиток відновлюваних джерел енергії [13].

– Глобальний договір ООН про міграцію (2018) сприяє впорядкованому переміщенню робочої сили, що допомагає уникнути трудових конфліктів і підвищує ефективність міграційної політики [13].

Отже, ефективне регулювання зовнішньоекономічних відносин у глобалізованому світі вимагає комплексного підходу, що враховує взаємодію

глобальних, регіональних та національних ініціатив. Роль міжнародних організацій та угод у цьому процесі є вирішальною, оскільки вони створюють основу для прозорості, стабільності та прогнозованості в міжнародних економічних відносинах.

Також, слід зазначити, що глобальні виклики, такі як фінансові, енергетичні та кліматичні кризи, а також геополітичні конфлікти і наслідки пандемії COVID-19, значно трансформують механізми та динаміку зовнішньоекономічних відносин. Вони створюють нові ризики для національних економік і водночас відкривають можливості для впровадження інноваційних підходів до міжнародної торгівлі, інвестицій та логістики.

– Фінансові кризи значно дестабілізують міжнародні ринки, викликаючи скорочення обсягів торгівлі, нестабільність валютних курсів і зниження інвестиційної активності. Так, під час світової фінансової кризи 2008–2009 років міжнародна торгівля зменшилася на 12%, а прямі іноземні інвестиції скоротилися на 20% [6]. Багато країн були змушені вдаватися до заходів протекціонізму, зокрема підвищення тарифів і введення квот, що послабило глобальні ланцюги постачання. Унаслідок фінансових викликів компанії почали приділяти більше уваги диверсифікації ринків збуту та оптимізації витрат, зокрема, Китай значно розширив свою присутність на африканських ринках, компенсуючи падіння попиту в Європі та Північній Америці [7].

– Енергетичні кризи, викликані коливаннями цін на нафту або геополітичними конфліктами, змушують країни шукати альтернативні джерела енергії та диверсифікувати постачання. Під час енергетичної кризи 1970-х років країни Західної Європи та США значно скоротили свою залежність від імпорту нафти, запровадивши програми енергозбереження та стимулюючи розвиток атомної енергетики [8]. Сучасний приклад – війна в Україні, яка призвела до порушення постачання енергоносіїв з росії до Європи. У відповідь країни ЄС активізували інвестиції у відновлювану енергетику, а також уклали нові угоди з іншими постачальниками, такими як Норвегія та США. Це дозволило Європі

суттєво зменшити залежність від російського газу, сприяючи довгостроковій енергетичній безпеці [14].

– Кліматичні зміни стають дедалі важливішим фактором впливу на зовнішньоекономічних відносин, змушуючи країни адаптуватися до нових реалій. Зростання частоти екстремальних погодних явищ, таких як урагани чи засухи, створює загрозу для глобальних ланцюгів постачання, особливо в агропромисловому секторі. У 2021 році засуха в Бразилії, одному з провідних експортерів зернових культур, викликала зростання цін на світовому ринку та дефіцит продовольства в багатьох країнах [9]. Країни відповідають на ці виклики через впровадження екологічно чистих технологій і скорочення викидів парникових газів. Зокрема, ЄС ухвалив «Зелений курс» (Green Deal), який передбачає досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, стимулюючи розвиток відновлюваної енергетики, електромобілів та інших інновацій [13].

– Геополітичні конфлікти, такі як регіональні війни або торговельні суперечки, суттєво впливають на міжнародну торгівлю та інвестиції. Наприклад, торговельна війна між США та Китаєм, яка почалася у 2018 році, призвела до введення взаємних тарифів на сотні мільярдів доларів. Це змусило багато компаній переорієнтувати свої ланцюги постачання, перенісши виробництво до країн Південно-Східної Азії [17]. російсько-українська війна також суттєво вплинула на зовнішньоекономічних відносин, особливо в енергетичному та агропромисловому секторах. Блокада українських портів у 2022 році викликала дефіцит зернових на світовому ринку, що поставило під загрозу продовольчу безпеку в країнах Африки та Близького Сходу [12].

– Пандемія COVID-19 стала ще одним значним фактором трансформації зовнішньоекономічних відносин. Вона продемонструвала вразливість глобальних ланцюгів постачання та важливість цифрових технологій для забезпечення економічної безпеки. Пандемія прискорила розвиток електронної комерції: обсяги онлайн-продажів у світі зросли на 27% у 2020 році, що змінило структуру міжнародної торгівлі [11]. Багато компаній інвестували у створення локальних виробничих потужностей, щоб знизити залежність від міжнародних

постачальників. Виробники мікročіпів у США та ЄС почали будувати нові фабрики, щоб скоротити залежність від азійських країн. Пандемія також активізувала впровадження цифрових технологій у зовнішньоекономічних відносин, таких як блокчейн для прозорості логістичних ланцюгів або штучний інтелект для аналізу міжнародних ринків [16].

Отже, глобальні виклики суттєво змінюють зовнішньоекономічні відносини, створюючи як загрози, так і можливості для країн і компаній. Ефективна адаптація до цих викликів вимагає інноваційних підходів, диверсифікації ринків і впровадження сталих рішень, які забезпечать економічну безпеку та конкурентоспроможність у глобалізованому світі.

1.3. Методика дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами

Систематизація методів дослідження зовнішньоекономічних відносин є важливим завданням, що дозволяє забезпечити обґрунтованість висновків і рекомендацій, а також сприяє підвищенню ефективності аналізу. Урахування особливостей досліджуваних економічних процесів, використання комплексного підходу та дотримання логічної послідовності дозволяють створити цілісну картину співпраці між країнами.

Розроблено структурно-логічну схему (рис. 1.1) методики дослідження, яка включає основні етапи: постановку цілей і завдань, збір та аналіз даних, оцінку чинників впливу, порівняльний аналіз економічних показників та формування рекомендацій. Ця схема забезпечує чітку логіку проведення дослідження, враховуючи сучасні інструменти економічного аналізу та інтеграційні процеси у світовій економіці.

Схема містить три розділи, що охоплюють теоретико-методичні засади, аналіз поточного стану та перспективи розвитку відносин, а також їхні ключові аспекти та напрямки активізації. Така структура дозволяє логічно і системно розглянути обрану тему та забезпечити послідовність аналізу.

Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами в умовах глобалізації

- 1.1. Теоретичні основи дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами
- 1.2. Особливості зовнішньоекономічних відносин в умовах глобалізації
- 1.3. Методика дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами

Розділ 2. Особливості зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою в сучасних умовах розвитку

- 2.1. Передумови розвитку зовнішньоекономічних відносин України та Азербайджанської Республіки
- 2.2. Аналіз торговельних відносин як провідної форми зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою
- 2.3. Компаративні переваги торговельних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

Розділ 3. Перспективи зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

- 3.1. Стратегічні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою
- 3.2. Перспективні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

Рис. 1.1. Структуро-логічна схема дослідження [складено автором]

У роботі передбачено використання як загальнонаукових методів дослідження, так і спеціальних інструментів, які забезпечують ґрунтовність аналізу. Зокрема, застосовуються індексний метод для розрахунку коефіцієнта компаративних переваг, що дозволяє оцінити конкурентні позиції країн у міжнародній торгівлі. SWOT-аналіз використовується для виявлення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз у зовнішньоекономічних відносинах. Аналіз торговельних відносин здійснюється відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД).

Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності, яка містить 21 розділ та 97 груп товарів, є системою, яка використовується для ідентифікації товарів у процесі міжнародної торгівлі. Вона базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів (ГС) і Класифікації Комбінованої номенклатури ЄС. УКТ ЗЕД забезпечує єдиний підхід до класифікації товарів, що спрощує митні процедури, аналіз зовнішньоторговельних операцій та створення статистичних звітів. Це інструмент, який дозволяє точно визначати коди товарів для застосування тарифних та нетарифних регулювань у зовнішньоекономічній діяльності. Ця класифікація дозволяє точно ідентифікувати товари, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, що є важливим для аналізу, обліку та регулювання міжнародної торгівлі [18].

У роботі SWOT-аналіз використовується для визначення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз у зовнішньоекономічних відносинах між Україною та Азербайджанською Республікою. Він допомагає систематизувати ключові чинники впливу на двосторонню співпрацю та окреслити стратегічні напрями її розвитку [19]. На основі матриці виконано обґрунтування стратегічних напрямів розвитку співпраці та кількісна оцінка впливу ключових чинників.

Розрахунок компаративних переваг у роботі здійснено за методикою Т. Мельник, яка базується на використанні індексу RCA (Revealed Comparative Advantage). Цей індекс дозволяє визначити ступінь конкурентоспроможності товарів на міжнародних ринках через порівняння частки експорту певного товару у загальному експорті країни з його часткою у світовій торгівлі. Методика забезпечує точний і об'єктивний аналіз торговельної спеціалізації [20].

У роботі також застосовано метод лінійної регресії для прогнозування деяких ключових торговельних показників. Цей метод дозволяє встановити залежність між змінними та оцінити вплив певних факторів на розвиток зовнішньоекономічних відносин. Завдяки регресійному аналізу було отримано кількісні оцінки, які допомогли спрогнозувати тенденції торговельної співпраці

між Україною та Азербайджанською Республікою в середньостроковій перспективі.

Висновки до першого розділу

1. Проаналізовано теоретичні основи дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами. Теоретичні основи дослідження зовнішньоекономічних відносин охоплюють класичні та нові підходи, які пояснюють механізми міжнародної торгівлі, інвестицій та інтеграції, враховуючи вплив глобалізації. Класичні теорії, такі як концепції Сміта, Рікардо і Гекшера-Оліна, акцентують увагу на абсолютних і порівняльних перевагах, ефективному розподілі ресурсів і ролі факторів виробництва. Нові теорії, запропоновані Кругманом і Портером, зосереджуються на інноваціях, конкурентних перевагах та економії на масштабі. Глобалізація ж поглиблює економічну інтеграцію, підсилює конкуренцію та поширення технологій, створюючи нові можливості для взаємодії між країнами. Ці теоретичні підходи забезпечують концептуальну основу для розуміння сучасних зовнішньоекономічних процесів та формування ефективної міжнародної політики.

2. Розглянуто особливості зовнішньоекономічних відносин в умовах глобалізації. Зовнішньоекономічні відносини в умовах глобалізації характеризуються поглибленням інтеграційних процесів, посиленням конкуренції та активним впровадженням інновацій. Глобалізація трансформує механізми міжнародної співпраці, сприяючи цифровізації, автоматизації та переходу до «зеленої» економіки, але водночас створює нові виклики, такі як залежність від глобальних ринкових коливань, енергетичні та кліматичні кризи. Для ефективної адаптації до цих умов країнам необхідно впроваджувати комплексні стратегії, які враховують сучасні тенденції, та забезпечувати стабільне регулювання міжнародної економічної діяльності.

3. Систематизовано методикку дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами. У роботі застосовано комплексний підхід до дослідження

зовнішньоекономічних відносин, що включає використання сучасних методів аналізу, таких як SWOT-аналіз, розрахунок індексу компаративних переваг за методикою Т. Мельник та лінійна регресія. Це забезпечує всебічну оцінку чинників впливу, конкурентоспроможності та перспектив двосторонньої співпраці між країнами.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

2.1. Передумови розвитку зовнішньоекономічних відносин України та Азербайджанською Республікою

Дослідження передумов зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою має особливу важливість, оскільки ці країни поєднують стратегічні інтереси в економічній, енергетичній та транспортній сферах. Спільна історична спадщина, географічна близькість та взаємодоповнюваність економік створюють міцне підґрунтя для двостороннього співробітництва. Вивчення історичних, політичних і економічних чинників, які вплинули на формування відносин між державами, дозволяє краще зрозуміти їхній сучасний стан і визначити перспективи подальшого розвитку. Це є особливо актуальним в умовах інтеграції України до європейського економічного простору та зміцнення ролі Азербайджану як ключового гравця на енергетичному ринку.

Дослідження передумов почнемо з порівняння основних економічних показників розвитку обох країн, табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні економічні показники розвитку України та Азербайджану, 2023 р.

Показник	Україна	Азербайджан
Номінальний ВВП, млрд. дол. США [21; 22]	178,76	79,8
ВВП на душу населення, дол. США [23; 24]	2207	7800
Зростання ВВП у порівнянні з 2022 р., % [25; 26]	5,3	2,8
Інфляція, % [27; 28]	5,8	13,6
Експорт товарів, млрд. дол. США [29; 30]	36,1	33,9
Імпорт товарів, млрд. дол. США [31; 32]	63,5	17,2
Торговельний баланс, млрд. дол. США [33; 34]	-27,4	16,7
Обсяги ІПІ, млрд. дол. США [35; 36]	1,2	6,4
Бюджетний дефіцит, млрд. дол. США [37; 38]	30,8	2579
Міжнародні резерви [39; 40]	40,7	52,3

Джерело: систематизовано автором за [21-40]

Як видно з табл. 2.1 Україна та Азербайджан демонструють різні економічні тенденції та виклики, які відображаються у їхніх макроекономічних показниках. Аналіз цих даних дозволяє оцінити стан і перспективи розвитку економік обох країн.

Номінальний ВВП України (178,76 млрд дол. США) суттєво перевищує показник Азербайджану (79,8 млрд дол. США), що зумовлено більшими масштабами української економіки та населення. Проте, за ВВП на душу населення, Азербайджан (7800 дол. США) значно випереджає Україну (2207 дол. США), що вказує на вищий рівень добробуту середнього громадянина цієї країни. Це свідчить про те, що економічні ресурси Азербайджану, зокрема нафтогазовий сектор, створюють суттєві доходи на одного мешканця.

Зростання ВВП у 2023 році було вищим в Україні (5,3%) порівняно з Азербайджаном (2,8%), що свідчить про поступове відновлення української економіки після значного падіння у 2022 році через війну. Однак високі темпи зростання частково зумовлені ефектом низької бази попереднього року.

Інфляція в Україні становила 5,8%, що вдвічі менше за показник Азербайджану (13,6%). Це теж свідчить про кращу макроекономічну стабільність в Україні, незважаючи на кризові умови. Високий рівень інфляції в Азербайджані пов'язаний з внутрішніми економічними викликами та глобальними факторами.

У зовнішньоекономічній сфері Україна мала значний дефіцит торговельного балансу (-27,4 млрд дол. США) через високий рівень імпорту (63,5 млрд дол. США) і менший обсяг експорту (36,1 млрд дол. США). Водночас Азербайджан демонстрував профіцит торговельного балансу (+16,7 млрд дол. США) завдяки значним обсягам експорту (\$33,9 млрд) і відносно низькому імпорту (17,2 млрд дол. США). Це відображає залежність азербайджанської економіки від експорту нафти та газу, які забезпечують стабільні валютні надходження.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Азербайджані (6,4 млрд дол. США) значно перевищують українські (1,2 млрд дол. США), що вказує на більшу інвестиційну

привабливість Азербайджану, зокрема в енергетичному секторі. Україна ж стикається з викликами залучення інвестицій через воєнний стан.

Бюджетний дефіцит України (30,8 млрд дол. США) набагато більший, ніж в Азербайджані (2,579 млрд дол. США), що підкреслює високе навантаження на український бюджет через військові витрати та соціальні програми. Водночас міжнародні резерви України (40,7 млрд дол. США) залишаються меншими за азербайджанські (52,3 млрд дол. США), що свідчить про більшу фінансову стійкість останнього.

Загалом, економіки України та Азербайджану відрізняються структурою, джерелами доходів та викликами. Україна зосереджується на відновленні та диверсифікації, тоді як Азербайджан зберігає стабільність завдяки експортному потенціалу енергоресурсів.

Також, зробимо порівняння місця обох країн в міжнародних рейтингах, табл. 2.2. Оцінка місця країн у міжнародних рейтингах є важливим інструментом аналізу їхнього економічного, соціального та політичного розвитку. Такі рейтинги дозволяють порівнювати конкурентні переваги, виявляти ключові проблеми та визначати напрями для вдосконалення. Вони також є важливим орієнтиром для інвесторів, міжнародних партнерів і урядів у прийнятті стратегічних рішень. Аналіз позицій України та Азербайджану в рейтингах допомагає краще зрозуміти їхні сильні та слабкі сторони, а також можливості для покращення міжнародного іміджу та ефективності внутрішніх реформ.

Таблиця 2.2

Рейтинги України та Азербайджану в міжнародних індексах, 2022-2023 р.

Показник	Україна	Азербайджан
Індекс сприйняття корупції (2023) [41]	116-те місце зі 180 країн	129-те місце зі 180 країн
Індекс демократії Freedom House (2023) [42]	3,39 бали (покращення показника)	1,07 бала (консолідований авторитарний режим)
Рейтинг найкращих країн світу U.S. News (2022) [43]	68-ме місце з 87 країн	73-те місце серед 85 країн
Індекс людського розвитку (2022) [44]	88-ме місце зі 189 країн	91-ше місце зі 189 країн
Індекс свободи преси (2022) [45]	106-те місце зі 180 країн	154-те місце зі 180 країн

Джерело: систематизовано автором за [41-45]

Аналіз рейтингових позицій України та Азербайджану у 2022–2023 роках, представлений в табл. 2.2 демонструє суттєві відмінності між країнами в різних сферах. Ці індекси відображають стан демократії, економічної прозорості, соціального розвитку та свободи медіа, що є важливими показниками для розуміння їхнього міжнародного іміджу та внутрішніх викликів.

Індекс сприйняття корупції свідчить про те, що Україна (116-те місце) випереджає Азербайджан (129-те місце). Це вказує на позитивні зміни в боротьбі з корупцією в Україні, незважаючи на складні умови війни. Водночас Азербайджан демонструє стабільно низький рейтинг, що пов'язано з недостатньою прозорістю у функціонуванні державних інституцій.

Індекс демократії Freedom House підтверджує, що Україна перебуває на шляху демократичного розвитку, отримавши 3,39 бали. Це покращення свідчить про поступові зміни в напрямку демократизації. У той час, Азербайджан, з показником 1,07 бали, залишається в категорії «консолідованих авторитарних режимів», що свідчить про відсутність політичних реформ і низький рівень громадянських свобод.

Рейтинг найкращих країн світу U.S. News показує, що Україна (68-ме місце) займає кращу позицію, ніж Азербайджан (73-те місце). Хоча обидві країни перебувають у нижній частині списку, це свідчить про вищий рівень позитивного сприйняття України на міжнародній арені.

Індекс людського розвитку демонструє схожі результати для обох країн, з Україною на 88-му місці та Азербайджаном на 91-му. Це вказує на відносно близький рівень соціального розвитку, хоча Україна має незначну перевагу.

Індекс свободи преси чітко відображає кращу ситуацію в Україні (106-те місце) порівняно з Азербайджаном (154-те місце). Це свідчить про більшу свободу журналістської діяльності в Україні, тоді як Азербайджан стикається з серйозними обмеженнями у сфері медіа.

Аналіз макроекономічних показників та міжнародних рейтингів підтверджує, що Україна демонструє кращі результати в демократичному розвитку, боротьбі з корупцією, свободі медіа та міжнародному сприйнятті.

Водночас Азербайджан має сильні позиції у макроекономічних показниках, зокрема у ВВП на душу населення, торговельному балансі та міжнародних резервах. Це свідчить про різні пріоритети розвитку, Україна зосереджена на політичних та соціальних реформах, тоді як Азербайджан покладається на економічну стабільність, переважно завдяки енергетичному сектору. Обидві країни мають потенціал для покращення своїх позицій, але потребують стратегічних реформ для досягнення більш сталого розвитку.

Україна та Азербайджан мають міцні політичні відносини, засновані на взаємній повазі до суверенітету та територіальної цілісності. Встановлення дипломатичних відносин у 1992 році стало важливим етапом у розбудові двостороннього співробітництва. Підписанням низки угод було створено базу для подальшої співпраці у політичній, економічній, гуманітарній та інших сферах. Обидві країни взаємодіють у межах міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ та Рада Європи, підтримуючи спільні ініціативи та позиції на глобальній арені [46].

Особливу роль у політичному співробітництві відіграє обмін візитами на найвищому рівні. Президентські візити забезпечують стратегічний діалог та дозволяють узгоджувати ключові напрями партнерства. Обидві країни регулярно проводять засідання спільної міждержавної комісії, що дозволяє оперативно вирішувати актуальні питання двостороннього порядку денного. Це сприяє поглибленню політичної співпраці та формуванню довіри між урядами [47].

Дипломатичні відносини між Україною та Азербайджаном розпочалися з перших важливих візитів, які заклали фундамент для співробітництва. У 1995 році Президент України Леонід Кучма здійснив офіційний візит до Азербайджану, що ознаменувало початок активного політичного діалогу між двома країнами. У відповідь, у 1997 році, Президент Азербайджану Гейдар Алієв відвідав Україну, демонструючи взаємне бажання зміцнювати зв'язки. Ці перші зустрічі заклали правову основу для співпраці в економічній, енергетичній та політичній сферах [47].

На початку 2000-х років візити між країнами стали частішими, відображаючи зростаючу важливість двосторонніх відносин. Зокрема, у 2004 році Президент Азербайджану Ільхам Алієв здійснив свій перший офіційний візит до України, що дозволило обговорити перспективи енергетичного співробітництва та участі України в транспортуванні азербайджанської нафти. У цей період обидві країни також почали активно співпрацювати у межах регіональних проєктів, таких як ГУАМ.

У 2006-2009 роках увага зосереджувалася на посиленні економічних зв'язків. Президент Віктор Ющенко неодноразово відвідував Азербайджан, обговорюючи питання енергетичної безпеки та транспортних коридорів. У свою чергу, Ільхам Алієв брав участь у численних заходах в Україні, підтверджуючи стратегічне партнерство. Під час цих візитів було підписано низку важливих угод, які створили основу для подальшого економічного співробітництва [47].

У 2010-2013 роках відносини залишалися стабільними, хоча їхній динамізм дещо знизився через внутрішньополітичні виклики в Україні. Візити Президента Віктора Януковича до Азербайджану та Ільхама Алієва до України були спрямовані на підтримку попередньо досягнутих домовленостей, зокрема у сфері енергетики. Водночас сторони продовжували обговорювати регіональні безпекові питання.

Після Революції Гідності у 2014 році Україна зосередилася на відновленні свого міжнародного іміджу. Візити Петра Порошенка до Азербайджану в 2016 році та Володимира Зеленського у 2019 році демонстрували прагнення України підтримувати стратегічне партнерство з Азербайджаном. Водночас Азербайджан висловлював підтримку територіальній цілісності України, зокрема у контексті окупації Криму.

Важливим етапом стало відновлення активного діалогу у 2022-2023 роках. Візит Ільхама Алієва до України у 2022 році підтвердив підтримку Азербайджану під час російської агресії. Зустрічі на найвищому рівні, включаючи ті, що відбулися під час міжнародних самітів, дозволили підтримувати відкритий діалог

та обговорювати шляхи посилення співпраці в умовах глобальної нестабільності [47].

Нормативно-правова база співробітництва між Україною та Азербайджаном налічує понад 100 міжнародних документів та охоплює широкий спектр сфер, включаючи політичну, економічну, наукову, освітню та культурну. Основу цих відносин складають 2 ключових документа, які визначають напрямки та механізми взаємодії між двома країнами [48].

1. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство (16 березня 2000 року), який заклав фундаментальні принципи співпраці, визначивши основні напрямки партнерства між Україною та Азербайджаном.

2. Декларація про стратегічне партнерство і дружбу (22 травня 2008 року), що підкреслила стратегічний характер відносин, акцентуючи на спільних інтересах та прагненні до поглиблення співпраці в різних сферах.

Важливо, що країни підтримують одна одну у питанні територіальної цілісності: Україна визнає Нагірний Карабах частиною Азербайджану, а Азербайджан – Крим частиною України. Це демонструє єдність позицій і прагнення до міжнародної справедливості [28].

Основні сфери співробітництва наведено на рис. 2.1

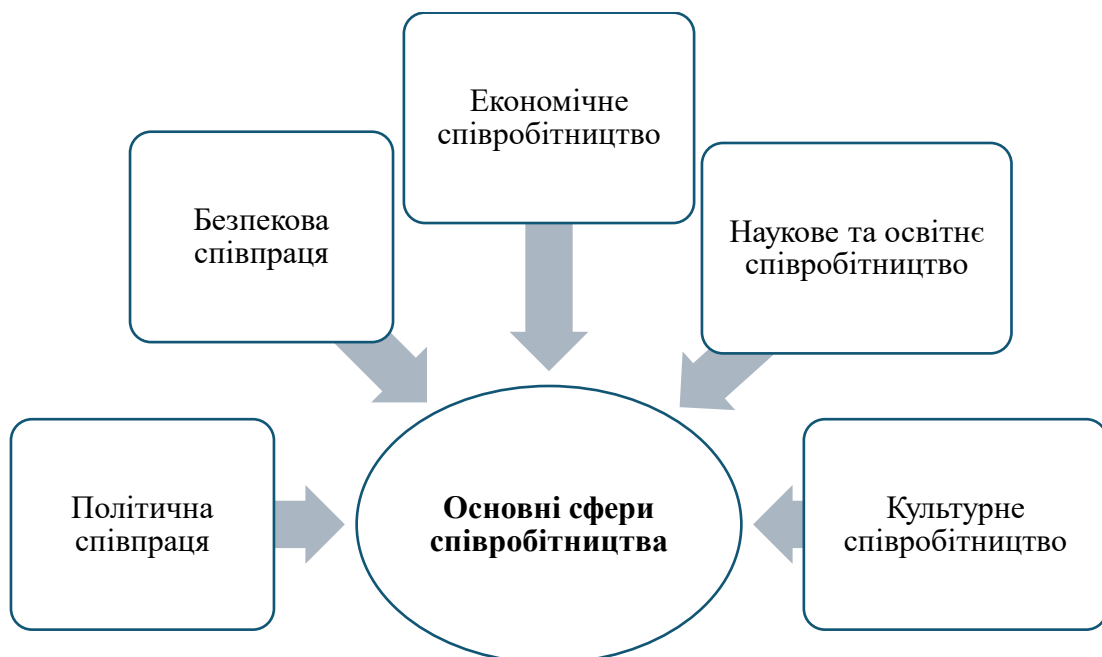

Рис. 2.1. Сфери співробітництва України та Азербайджану [48]

Нормативно-правова база співробітництва між Україною та Азербайджаном охоплює ключові сфери двосторонніх відносин. Її багатогранність дозволяє враховувати інтереси обох країн, забезпечуючи сталий розвиток їхнього партнерства та розкриваючи нові можливості для спільної роботи в різних галузях [48].

1. Політична співпраця між Україною та Азербайджаном базується на регулярних консультаціях в рамках міжнародних організацій, таких як ООН, Рада Європи, ОЧЕС, ГУАМ. Така взаємодія дозволяє координувати дії обох країн на глобальній арені, сприяє взаємній підтримці в ключових міжнародних питаннях і забезпечує спільне представлення інтересів у багатосторонньому форматі. Це підкреслює спільність стратегічних цілей і прагнення обох країн до зміцнення міжнародної стабільності.

2. Економічне співробітництво відіграє важливу роль у двосторонніх відносинах та охоплює широкий спектр напрямів, таких як торгівля, інвестиції, енергетика, транспорт та інфраструктура. Відносини двох країн базуються на стратегічному партнерстві, яке підтримується регулярними зустрічами та спільними засіданнями міжурядової комісії з економічного співробітництва [47].

Торгівля є ключовою складовою економічного співробітництва. Азербайджан виступає важливим партнером України на ринку нафтопродуктів, а Україна експортує до Азербайджану широкий спектр продукції, включаючи металургійну продукцію, аграрні товари, машини та обладнання. В 2022 році товарообіг між країнами перевищив 800 млн дол. США, що свідчить про високий рівень активності в торгівлі [50]. Інвестиційна співпраця між країнами залишається помірною, проте демонструє потенціал для розвитку. Українські компанії беруть участь у будівельних та інфраструктурних проектах в Азербайджані, зокрема в рамках програми відновлення територій після карабаського конфлікту. Азербайджанські інвестори виявляють інтерес до аграрного сектору України [49]. Енергетична сфера є ще одним стратегічним напрямком співпраці. Україна отримує від Азербайджану нафту і нафтопродукти, а також розглядає можливості участі в проектах, пов'язаних із транспортуванням

енергоносіїв через територію Азербайджану. Співробітництво у рамках ГУАМ створює додаткові можливості для зміцнення енергетичного партнерства [49]. Транспорт та інфраструктура також відіграють значну роль в економічному партнерстві. Азербайджан є важливим транзитним коридором для українських товарів у напрямку країн Кавказу та Центральної Азії. У свою чергу, Україна пропонує вигідні логістичні рішення для азербайджанських товарів на європейському ринку [51].

Одним із ключових елементів цієї співпраці стало створення Спільної міжурядової комісії з економічного співробітництва ще у 1993 році. На сьогодні було проведено дванадцять засідань комісії, під час яких обговорювалися актуальні питання торговельно-економічних відносин. Останнє засідання відбулося в Києві 31 січня 2020 року, що свідчить про постійний діалог між країнами у цій сфері.

3. Наукове та освітнє співробітництво сприяє розвитку професійного потенціалу обох країн. Підписання відповідних угод дозволяє реалізовувати спільні наукові дослідження, організовувати програми обміну студентами та викладачами, а також запроваджувати інноваційні освітні ініціативи. Це створює можливості для інтеграції українських та азербайджанських освітніх систем, а також покращення якості підготовки кадрів [52; 55].

Одним із ключових напрямів співпраці є академічний обмін між університетами обох країн. Українські та азербайджанські вищі навчальні заклади уклали меморандуми про взаємодію, що передбачають обмін студентами, викладачами та науковцями. Це дозволяє студентам здобувати освіту за кордоном, а викладачам і науковцям – проводити спільні дослідження та брати участь у міжнародних конференціях. У сфері наукових досліджень країни співпрацюють у рамках спільних проектів, зокрема в галузях енергетики, інформаційних технологій та медицини. Національна академія наук України активно залучає азербайджанських колег до участі в наукових конференціях та симпозіумах, що сприяє обміну досвідом та впровадженню новітніх технологій [53; 54].

Освітня співпраця також включає організацію спільних культурних заходів, таких як дні культури, виставки та фестивалі. Це сприяє взаємному ознайомленню з культурними надбаннями обох народів та зміцненню дружніх відносин між країнами. Варто зазначити, що обидві країни приділяють значну увагу розвитку співпраці в галузі освіти та науки, розглядаючи її як важливий елемент стратегічного партнерства. Це підтверджується регулярними зустрічами представників освітніх та наукових установ, а також підписанням нових угод про співробітництво [55; 56].

4. Культурне співробітництво між країнами дозволяє організувати спільні фестивалі, виставки та інші культурні заходи, що сприяють взаємному збагаченню культурних традицій. Такі ініціативи не лише розширюють знання про культуру обох народів, але й зміцнюють людські зв'язки, сприяючи формуванню позитивного іміджу країн на міжнародній арені. Одним із важливих напрямків співпраці є організація днів культури обох країн. Зокрема, в Україні регулярно проходять заходи, присвячені азербайджанській культурі, де представляються традиційні музика, танці, кухня та література. Подібні заходи проводяться і в Азербайджані, зокрема, у рамках Днів української культури, що дозволяє популяризувати українські традиції серед населення Азербайджану. Особливу увагу приділено розвитку літературного співробітництва. В обох країнах перекладаються та видаються твори українських і азербайджанських авторів, що сприяє кращому розумінню культурних і духовних цінностей обох народів. Це також стимулює розвиток літературних зв'язків і взаємодію між письменниками обох країн. У рамках культурного співробітництва активно функціонують азербайджанські культурні центри в Україні та українські товариства в Азербайджані. Вони відіграють важливу роль у збереженні національної ідентичності, розвитку культурного діалогу та організації освітніх і культурних заходів для діаспор обох країн [57].

5. Безпекова співпраця між Україною та Азербайджаном є важливою складовою їхніх двосторонніх відносин, спрямованою на зміцнення регіональної стабільності та протидію спільним загрозам. Обидві країни активно взаємодіють

у рамках міжнародних організацій, таких як Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), де координують зусилля у сфері безпеки та обміну інформацією [59]. Співпраця між Україною та Азербайджаном у безпековій сфері базується на спільних інтересах і викликах, зокрема у протидії тероризму, організованій злочинності та кіберзагрозам. Обидві країни прагнуть зміцнювати свої оборонні можливості та підвищувати рівень підготовки військових кадрів через спільні навчання та обмін досвідом [60].

У листопаді 2023 року відбулася зустріч Віцепрем'єр-міністра України Ірини Верещук з Надзвичайним і Повноважним Послом Азербайджанської Республіки в Україні Сеймуром Мардалієвим. Під час цієї зустрічі обговорювалися перспективи співпраці в економічній і торговельній сферах, а також питання гуманітарної підтримки України. Азербайджан підтвердив готовність продовжувати надавати допомогу в медико-психологічній реабілітації постраждалих від війни дітей та реалізовувати проєкти з відбудови України [57]. Зокрема, Азербайджан реалізує п'ять проєктів з відбудови інфраструктурних об'єктів в Ірпені та Бучі, а також долучається до відновлення енергетичної сфери України. Президент Азербайджану підписав указ про виділення 7,6 млн дол. США на закупівлю генераторів та високовольтних кабелів для потреб України. Крім того, опрацьовується новий напрям співробітництва – гуманітарне розмінування територій [58].

Отже, аналіз передумов співробітництва між Україною та Азербайджаном показав, що найвагомішою формою відносин між країнами є зовнішньоекономічні зв'язки, зокрема торговельні. Торгівля відіграє ключову роль у формуванні партнерських відносин, забезпечуючи стабільний розвиток двосторонньої взаємодії та створюючи основу для розширення інших сфер співпраці. У подальшому дослідженні основна увага буде зосереджена на аналізі торговельних відносин, їхньої динаміки, структури та перспектив розвитку.

2.2. Аналіз торгівельних відносин як провідної форми зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

Аналіз торгівельних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою почнемо з дослідження експортних потоків України до Азербайджану. Вивчення структури та динаміки експорту дозволить визначити ключові галузі, які забезпечують товарообіг між країнами, а також виявити сильні та слабкі сторони українського експорту. Це допоможе зрозуміти потенційні точки зростання для України, які можуть стати основою для подальшого зміцнення економічних зв'язків та розробки стратегії для посилення конкурентоспроможності на азербайджанському ринку.

На рис. 2.2 наведено динаміку експортних потоків з України до Азербайджану.

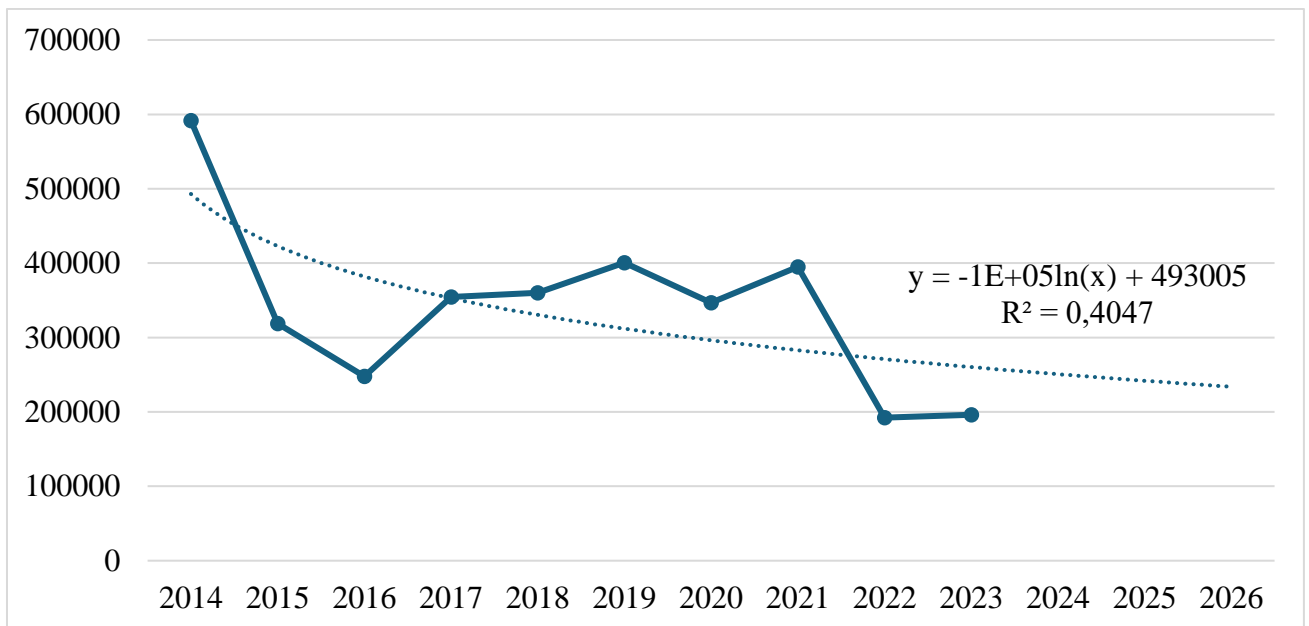

Рис. 2.2. Динаміка експортних потоків з України до Азербайджану, тис. дол. США [61]

Як видно з даних рис. 2.2 на початку аналізованого періоду, 2014 р., обсяги експорту були досить високими, перевищуючи 600 тисяч доларів США. Однак у 2015 році спостерігається різке зниження експортних потоків, що може бути

пов'язано із геополітичними подіями, економічною кризою та зниженням загальної торгівельної активності між країнами. Після різкого падіння у 2016 році експортні потоки стабілізувалися на рівні близько 300 тисяч доларів США. У період з 2017 по 2021 рік динаміка була нерівномірною, з коливаннями, які відображають як локальні спади, так і періоди зростання. Максимального рівня після кризи експорт досяг у 2021 році, коли обсяги експорту перевищили 400 тисяч доларів США. Однак у 2022 році знову відбулося значне зниження експортних потоків, що, ймовірно, викликано військовими діями в Україні, логістичними труднощами та зниженням попиту на українські товари на азербайджанському ринку. У 2023 році обсяги експорту залишалися стабільними, але значно нижчими, ніж на початку періоду.

Тренд показує поступове зниження обсягів експорту з України до Азербайджану протягом усього періоду дослідження. Негативний коефіцієнт у рівнянні тренду $(-1E+05 \ln(x) + 493005)$ свідчить про загальну тенденцію до скорочення обсягів експорту, а коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,4047$ вказує на те, що тренд пояснює близько 40% змін у даних. Загалом, динаміка експортних потоків характеризується спадом з періодами стабільності та незначного зростання. Це вказує на необхідність диверсифікації українського експорту та пошуку нових можливостей для зміцнення економічних зв'язків з Азербайджаном.

Аналіз частки експорту України до Азербайджану в структурі експорту та імпорту обох країн дозволяє оцінити роль і значущість торговельних зв'язків у загальній зовнішньоекономічній діяльності. Таке дослідження допомагає виявити тенденції залежності двосторонньої торгівлі, визначити конкурентні переваги та оцінити перспективи поглиблення співробітництва.

На рис. 2.3 наведено динаміку частки експорту України до Азербайджану в структурі експорту та імпорту обох країн.

Як видно з даних рис. 2.3, частка Азербайджану в загальному експорті України залишалася на досить низькому рівні протягом усього досліджуваного періоду, поступово знижуючись.

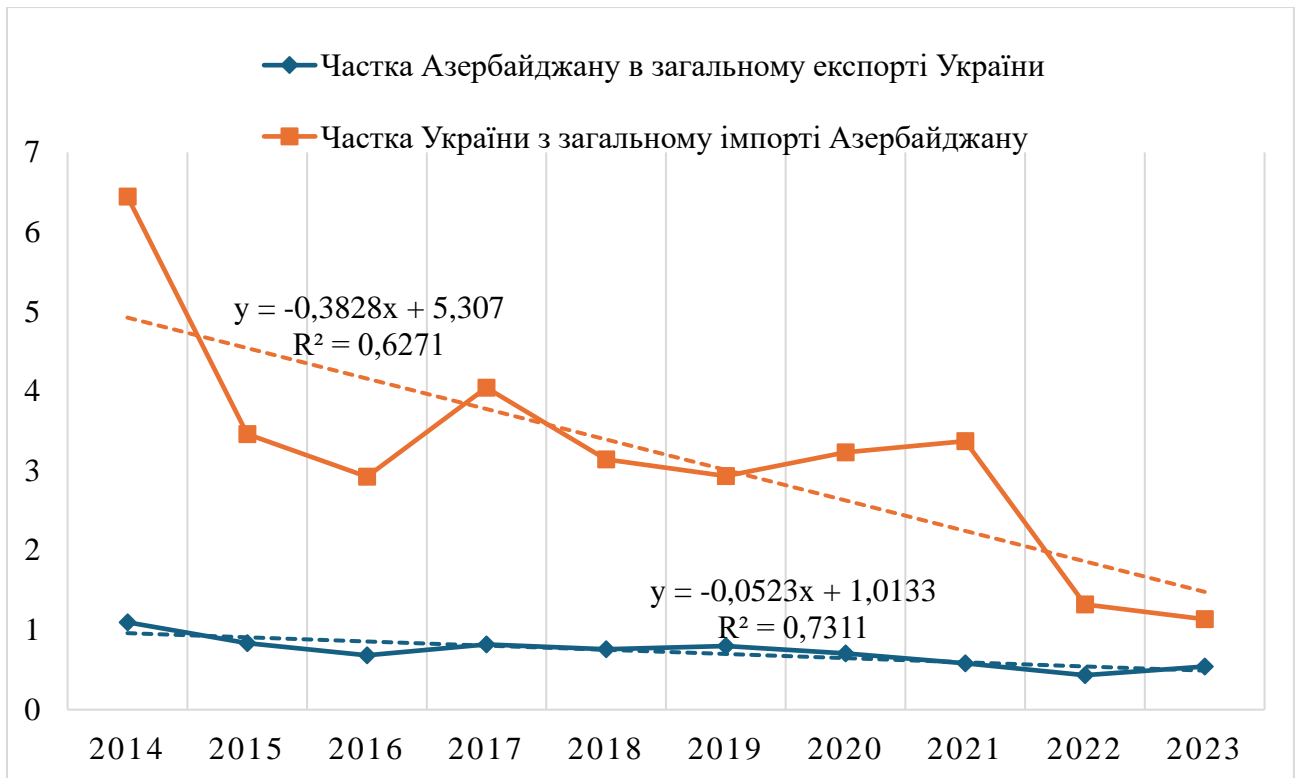

Рис. 2.3. Динаміка частки експорту України до Азербайджану в структурі експорту та імпорту обох країн, % [61]

У 2014 році цей показник становив близько 1%, але з кожним роком спостерігається незначне зменшення до рівня близько 0,5% у 2023 році. Тренд, що має від'ємний коефіцієнт ($-0,0523x$), підтверджує тенденцію до зниження. Коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,7311$) свідчить про достатньо високий рівень кореляції між роками і зменшенням частки експорту.

Частка України в загальному імпорті Азербайджану демонструє більш значні коливання. У 2014 році цей показник перевищував 6%, але в наступні роки почалося поступове зниження. Найбільший спад спостерігався у 2022 році, коли частка України в імпорті Азербайджану знизилася до рівня близько 1%. Тренд для цього показника також вказує на загальну тенденцію до зниження із коефіцієнтом $-0,3828$. Коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,6271$) вказує на середній рівень кореляції.

Загалом, аналіз свідчить про поступове зниження ролі України у структурі зовнішньоекономічної діяльності Азербайджану та, відповідно, зменшення значущості Азербайджану для загального експорту України. Зменшення частки

України в імпорті Азербайджану вимагає пошуку нових шляхів зміцнення двосторонньої торгівлі, диверсифікації експортних потоків та покращення конкурентоспроможності українських товарів на азербайджанському ринку.

Дослідження структури експортних потоків (рис. 2.4) дозволяє визначити основні товарні групи, які забезпечують торгівельний оборот між країнами, а також оцінити їхню частку у загальному експорті.

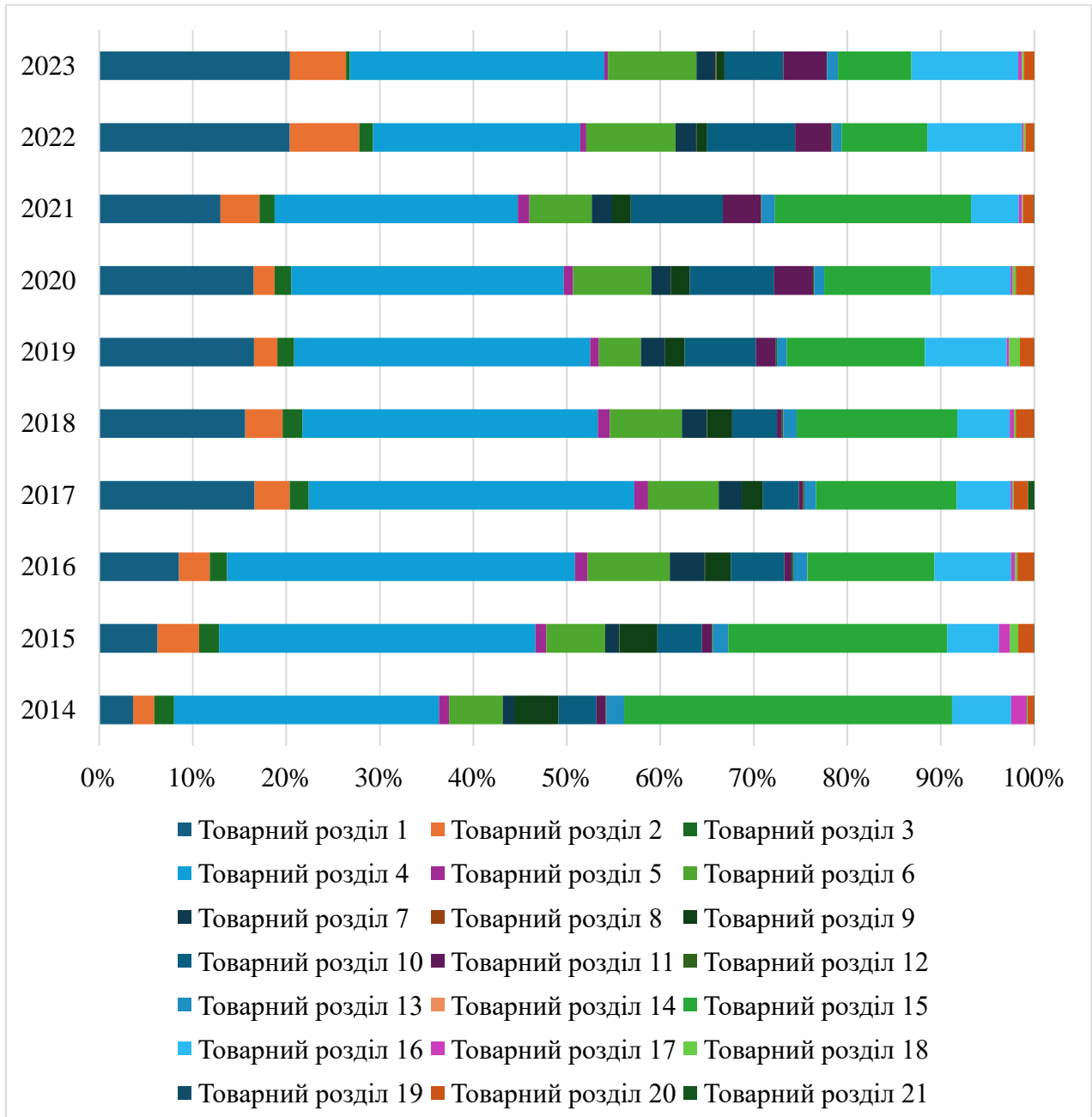

Рис.2.4. Структура експортних потоків з України до Азербайджану за 2014-2023 рр. [61]

Аналіз рис. 2.4 свідчить, що протягом аналізованого періоду найвагомішу частку експорту займають товари з розділу XV (72-83) - недорогоцінні метали та вироби з них, що свідчить про значну роль металургії в експорті до Азербайджану. Ця група товарів стабільно представлена в експортній структурі, хоча її частка має тенденцію до поступового зниження після 2017 року, можливо, через зміну попиту або збільшення конкуренції на ринку.

Другою за значущістю групою є розділ XVI (84-85) - машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання. Частка цієї групи має коливальний характер, досягаючи піків у 2017 та 2020 роках, що свідчить про періодичні потреби Азербайджану в українській машинобудівній продукції.

Важливу роль також відіграють товари розділу IV (16-24) - готові харчові продукти, напої та тютюн, частка яких зросла після 2015 року. Це свідчить про зростання попиту на харчові продукти українського виробництва, зокрема, у зв'язку з покращенням їхньої конкурентоспроможності на ринку Азербайджану.

Товари з розділу V (25-27) - мінеральні продукти представлені в експорті України до Азербайджану з відносно стабільною часткою, що свідчить про попит на енергетичні ресурси та будівельні матеріали.

Частка розділу XI (50-63) - текстильні матеріали та текстильні вироби має тенденцію до зменшення. Це може бути результатом зростаючої конкуренції з боку інших постачальників або перенесення акцентів на інші галузі.

Помітна частка експорту припадає на розділ VI (28-38) - продукція хімічної промисловості, яка протягом останніх років демонструє тенденцію до зростання. Це пов'язано із зміною потреб ринку Азербайджану або зростанням попиту на хімічну продукцію. Менші частки займають товари з розділу VII (39-40) - полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, а також розділу IX (44-46) - деревина і вироби з деревини, які мають стабільну, але незначну частку в експорті.

На рис. 2.5 наведено основні експортні товари, що формували експортні потоки з України до Азербайджану протягом 2014-2023 рр.

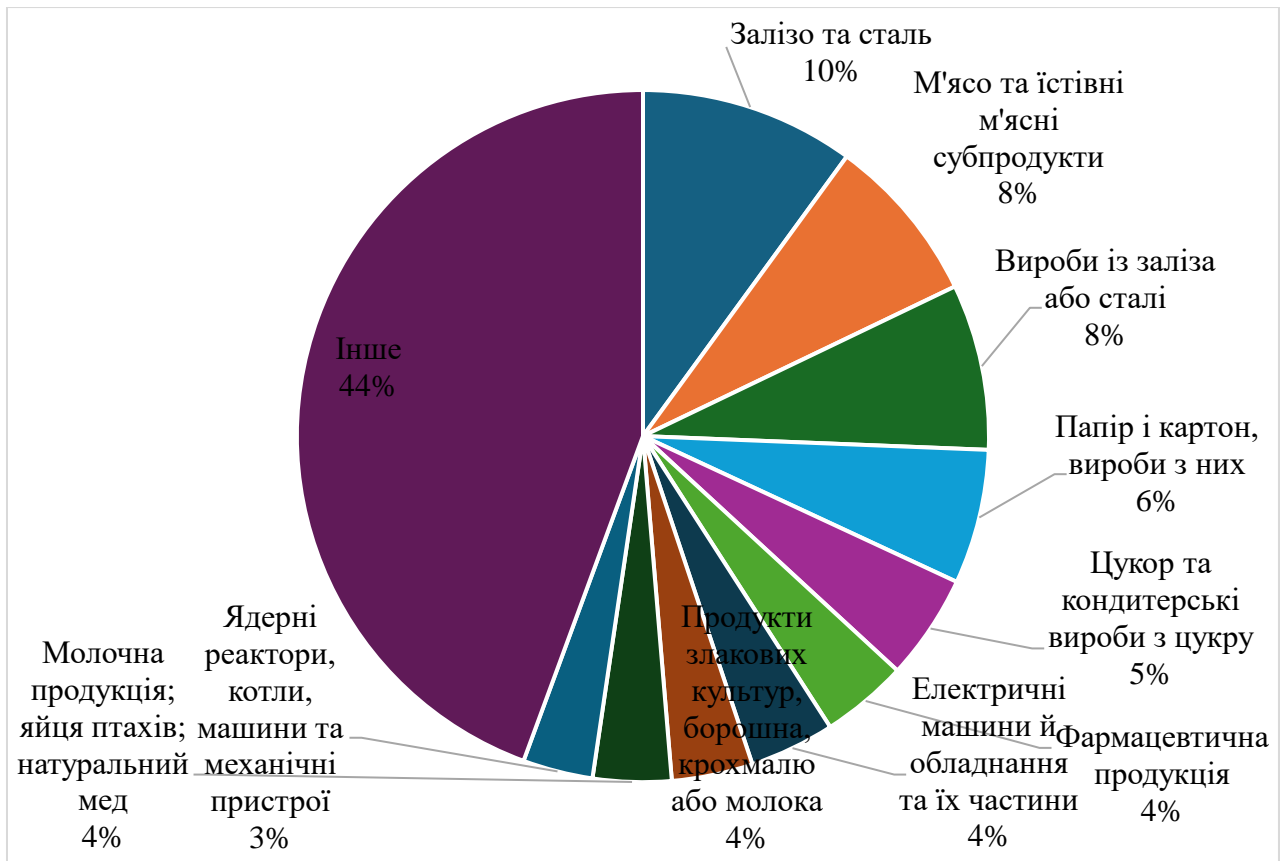

Рис. 2.5. Основні експортні товари, що формували експортні потоки з України до Азербайджану протягом 2014-2023 рр. [61]

Як видно з рис. 2.5 значну частку експорту (44,39%) займають інші товари, що вказує на широкую диверсифікацію експортного асортименту України до Азербайджану.

Категорія «Залізо та сталь» є найбільш значущою у структурі експорту України до Азербайджану, займаючи 10,03% від загального експорту (34128,1 тис. дол. США). Це свідчить про вагомую роль металургійної промисловості в зовнішньоекономічних відносинах між країнами. Попит на цю продукцію обумовлений інфраструктурними потребами Азербайджану, зокрема в будівництві та промисловості.

М'ясо та їстівні м'ясні субпродукти становлять 7,86% експорту (26745,8 тис. дол. США). Ця категорія вказує на стабільний попит на українську агропромислову продукцію, який підкріплюється конкурентоспроможною ціною та високою якістю продукції.

Вироби із заліза або сталі посідають третє місце у структурі експорту з часткою 7,75% (26387,6 тис. дол. США). Присутність цих товарів у значних обсягах свідчить про попит на готові металеві вироби, які використовуються в будівництві, машинобудуванні та інших галузях.

Категорія «Папір і картон, вироби з них» забезпечує 6,29% експорту (21402 тис. дол. США). Ця продукція використовується переважно у пакувальній індустрії та офісному сегменті, що вказує на розвиток відповідних галузей в Азербайджані.

Цукор і кондитерські вироби з цукру становлять 4,93% експорту (16774,4 тис. дол. США). Українська продукція цього сегмента є затребуваною завдяки своїм смаковим якостям та конкурентоспроможній вартості.

Частка фармацевтичної продукції у загальному експорті становить 4,05% (13776,9 тис. дол. США). Це свідчить про розвиток експорту українських медичних товарів, що відповідають міжнародним стандартам і користуються попитом у медичній сфері Азербайджану.

Електричні машини й обладнання разом із їх частинами займають 3,98% експорту (13551,1 тис. дол. США). Високотехнологічна продукція цього сегмента свідчить про інтерес до сучасного обладнання в енергетичному та промисловому секторах Азербайджану.

Значну частку експорту становлять також продукти злакових культур (3,79%), молочна продукція та натуральний мед (3,67%), а також ядерні реактори, котли й механічні пристрої (3,27%). Це свідчить про стабільний попит на українську сільськогосподарську продукцію та промислове обладнання.

В цілому аналіз довів, що найбільше значення мають продукція металургії, агропромислового комплексу, фармацевтика та високотехнологічне обладнання. Це свідчить про конкурентоспроможність української продукції та перспективи подальшого зміцнення торгівельних відносин між країнами.

Що стосується експорту послуг між країнами, на жаль, конкретних даних за період 2014-2023 років у відкритих джерелах немає. Проте загальні тенденції

експорту послуг з України свідчать про значну частку телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг, а також транспортних послуг [30].

Аналогічний аналіз зробимо по імпортних потоках з Азербайджану до України. Дослідження імпортних потоків до України з Азербайджану є важливим для оцінки залежності України від стратегічно важливих товарів, таких як енергоресурси, а також для аналізу впливу цих потоків на внутрішній ринок і платіжний баланс.

На рис. 2.6 наведено динаміку імпортних потоків до України з Азербайджану.

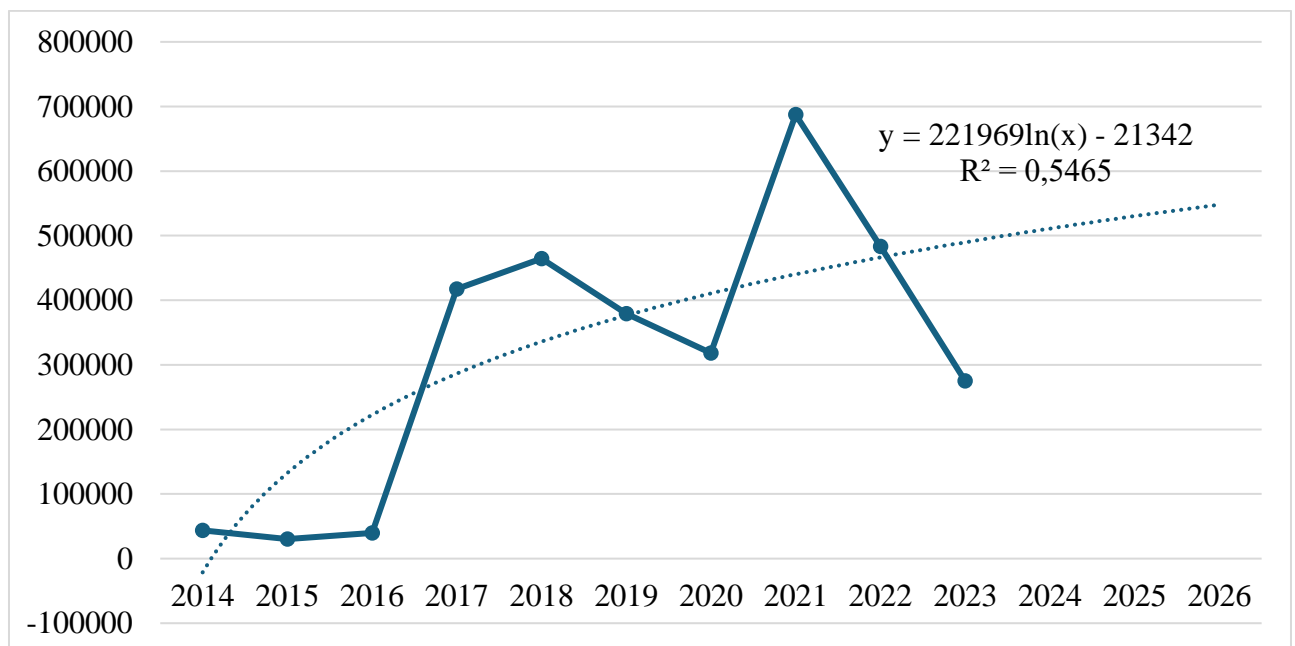

Рис. 2.6. Динаміка імпортних потоків до України з Азербайджану, тис. дол. США [61]

Як видно з даних рис. 2.6 у 2014-2015 роках обсяги імпорту залишалися на низькому рівні, що було наслідком економічної нестабільності в Україні та змін у торговельних відносинах між країнами. У 2016 році відбулося поступове зростання імпортних потоків, що свідчить про відновлення економічної активності та активізацію співпраці з Азербайджаном. Різне зростання обсягів імпорту спостерігалось у 2017 році, коли вони перевищили 400000 тис. дол. США. Така динаміка пояснюється збільшенням поставок ключових товарів, таких як енергоресурси (нафта, нафтопродукти) та інших стратегічно важливих

товарних груп. У 2020 році імпорт досяг пікового значення, наблизившись до 700000 тис. дол. США, що свідчить про зростання обсягів закупівель і активне використання продукції азербайджанського походження.

Починаючи з 2021 року, спостерігається значне скорочення обсягів імпорту до України з Азербайджану. Зокрема, у 2023 році імпорт залишався значно нижчим порівняно з піковими значеннями, що пов'язано зі зменшенням постачання енергоресурсів і змінами у структурі зовнішньоекономічної політики. Тренд демонструє поступове зростання імпортних потоків у довгостроковій перспективі, а рівняння $y = 221969\ln(x) - 21342$, ілюструє загальну тенденцію до зростання імпортних потоків з Азербайджану. Коефіцієнт детермінації $R^2=0,5465$ вказує на середній рівень відповідності між трендом і фактичними даними, що свідчить про поступовий розвиток торгівельної взаємодії між країнами.

На рис. 2.7 наведено динаміку частки імпорту до України з Азербайджану в структурі експорту та імпорту обох країн.

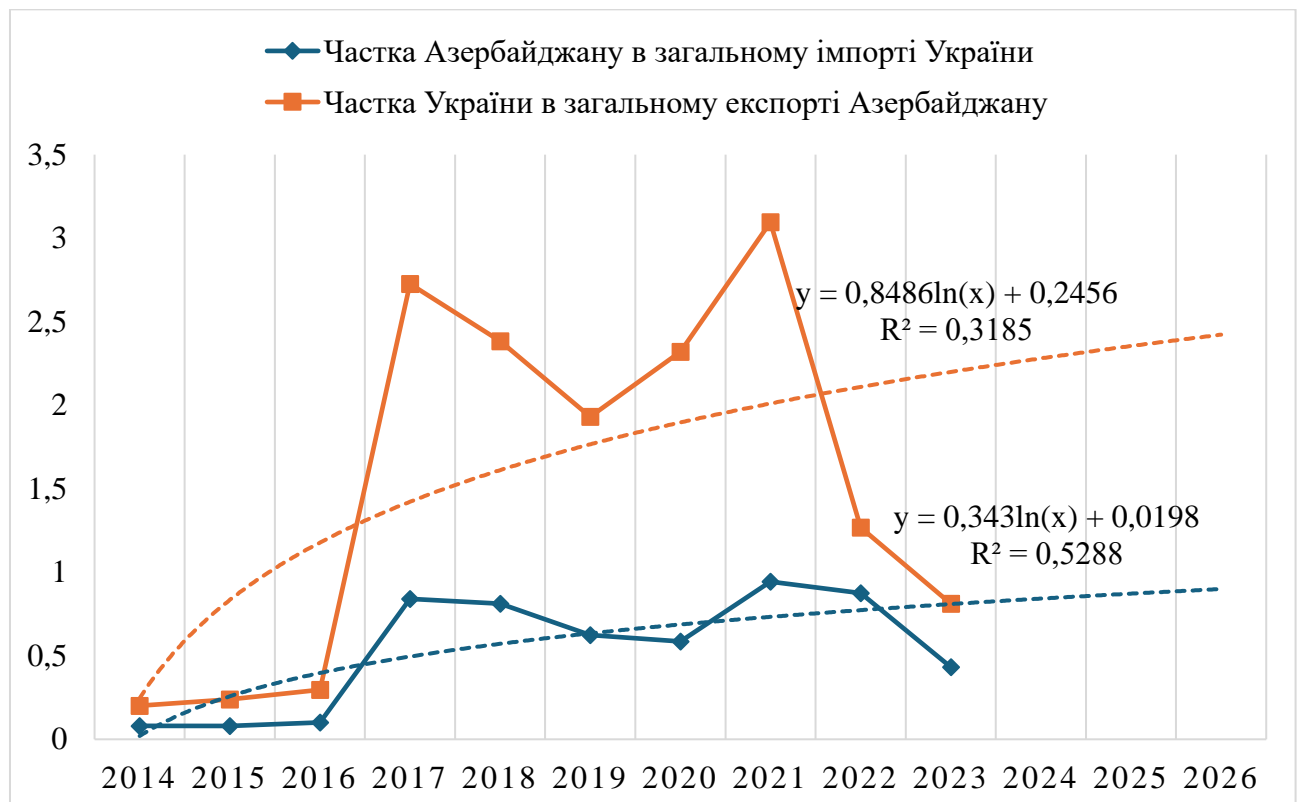

Рис. 2.7. Динаміка частки імпорту до України з Азербайджану в структурі експорту та імпорту обох країн, % [61]

Як видно з даних рис. 2.7, частка Азербайджану в імпорті України за аналізований період демонструє незначні коливання, залишаючись на рівні нижче 1%. У 2017 році спостерігалось незначне зростання до пікових значень, після чого частка стабілізувалася. Це свідчить про обмежений, але стабільний характер товарних потоків з Азербайджану до України, в основному обумовлений постачанням енергоресурсів. Тренд, заданий рівнянням $y=0,3431\ln(x)+0,0198$, демонструє поступове збільшення частки в довгостроковій перспективі. Коефіцієнт детермінації $R^2=0,5288$ вказує на помірний ступінь відповідності тренду фактичним даним.

Частка України в експорті Азербайджану має більш виражену динаміку. Пік припадає на 2017-2018 роки, коли частка досягала понад 3%. Це свідчить про значну активність в експорті азербайджанської продукції до України в зазначений період. У 2021 році частка різко знизилася, що може бути пов'язано зі зменшенням поставок стратегічних товарів. Тренд $y=0,8486\ln(x)+0,2456$ демонструє поступове зростання в перспективі, проте коефіцієнт детермінації $R^2=0,3185$ свідчить про значний рівень коливань і непередбачуваність динаміки.

Дослідження структури імпорتنих потоків (рис. 2.8) дозволяє визначити основні товарні групи, які забезпечують торгівельний оборот між країнами, а також оцінити їхню частку у загальному імпорті.

Аналіз рис. 2.8 свідчить, що мінеральні продукти стабільно займають найбільшу частку в імпорті протягом аналізованого періоду. Це обумовлено важливістю енергетичних ресурсів, таких як нафта та нафтопродукти, у структурі українського імпорту з Азербайджану. Цей сектор залишається основою торговельних відносин між країнами, забезпечуючи більшість валютних потоків у торгівлі.

Продукти рослинного походження (розділ II). Ця товарна категорія, представлена фруктами, горіхами та іншою продукцією сільського господарства, посідає друге місце в імпорті. Зокрема, спостерігається зростання її частки у 2019-2023 роках, що може свідчити про збільшення попиту на екологічно чисті

продукти та зміцнення позицій Азербайджану як постачальника сільськогосподарських товарів.

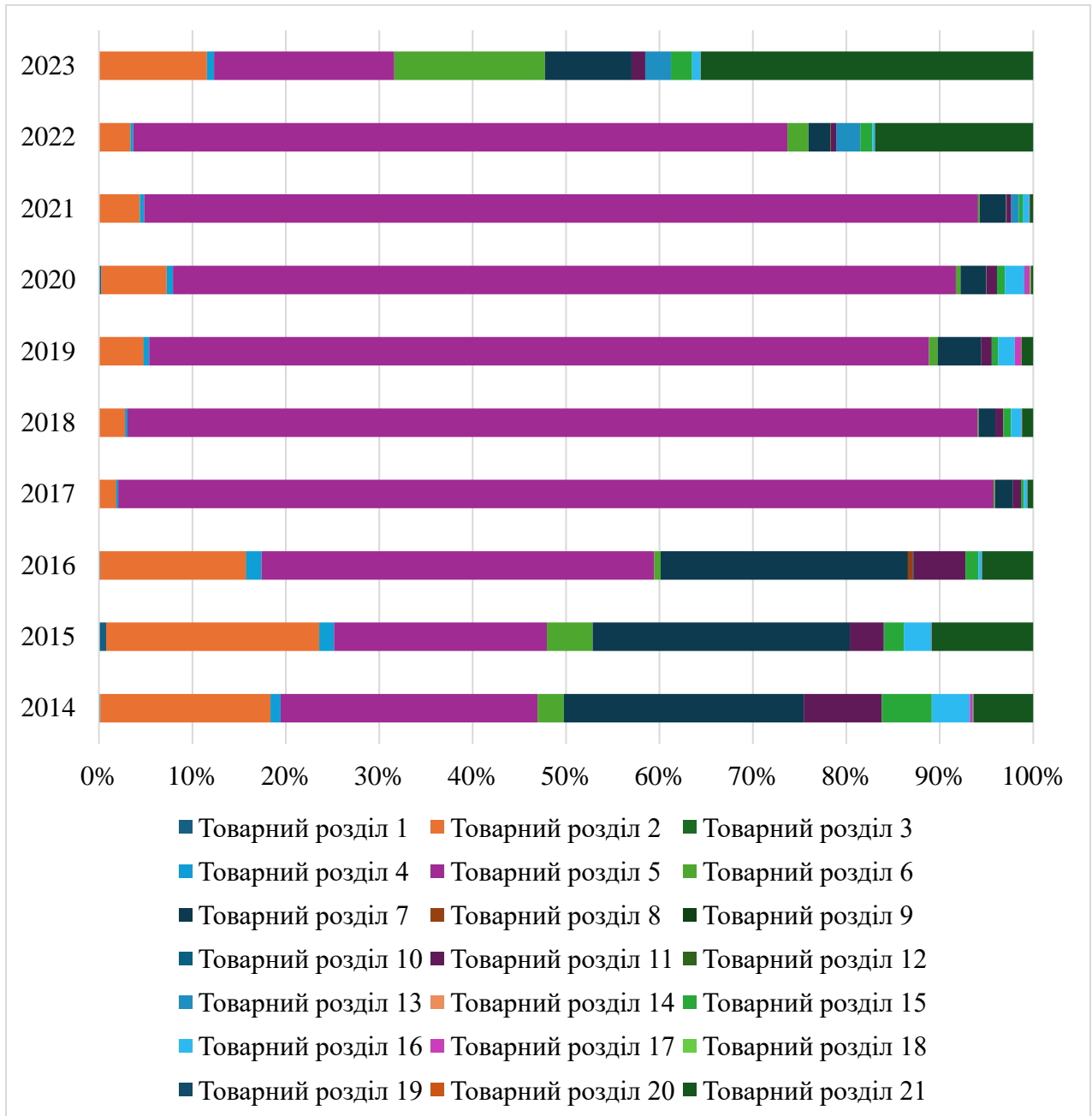

Рис. 2.8. Структура імпортних потоків до України з Азербайджану за 2014-2023 рр. [61]

Імпорт пластмас і полімерів, хоч і менший за обсягами, демонструє стабільну частку в структурі. Ці матеріали мають важливе значення для промислових процесів і виробництва в Україні, підкреслюючи промислову кооперацію між країнами.

Хімічна продукція, включаючи добрива, є ключовим елементом імпорту, оскільки Україна активно використовує ці матеріали у своєму агропромисловому секторі. Її частка залишається відносно стабільною, відображаючи сталість у попиті.

Інші категорії, такі як текстильні матеріали (розділ XI), машини та обладнання (розділ XVI), а також різні промислові товари (розділ XX), мають меншу частку, але свідчать про диверсифікацію імпорту. Вони забезпечують додаткову гнучкість у торговельних відносинах.

На рис. 2.9 наведено основні імпортні товари, що формували імпортні потоки до України з Азербайджану протягом 2014-2023 рр.

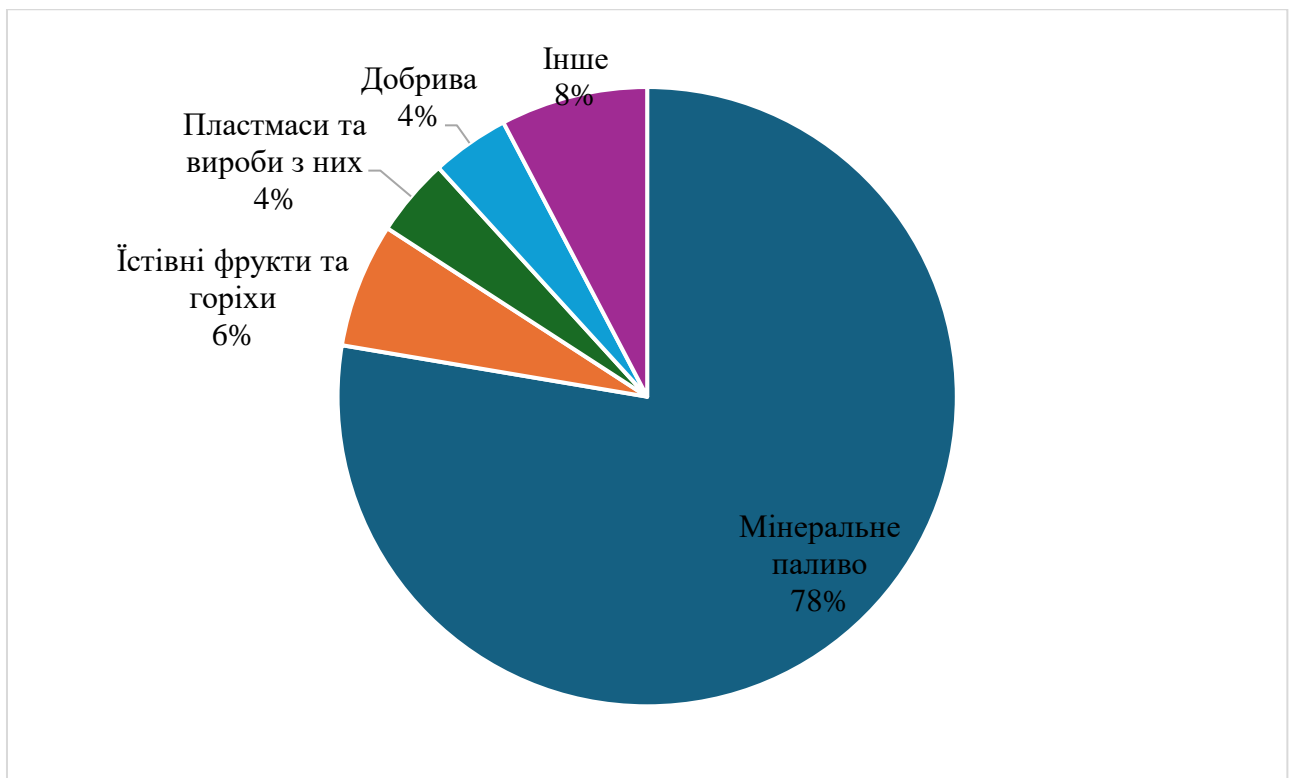

Рис. 2.9. Основні імпортні товари, що формували імпортні потоки до України з Азербайджану протягом 2014-2023 рр. [61]

Як видно з рис. 2.9 мінеральне паливо є основною товарною групою, яка формує імпортні потоки до України з Азербайджану, становлячи 243793,9 тис. дол. США, або 77,66% від загального обсягу імпорту. Такий високий показник відображає стратегічну роль Азербайджану як постачальника енергоресурсів, зокрема нафти та нафтопродуктів, для української економіки. Ця товарна група є

критично важливою для енергетичної безпеки України та забезпечує стабільні потоки валюти.

На другому місці за обсягом імпорту знаходяться їстівні фрукти та горіхи, які склали 20388,9 тис. дол. США, або 6,49%. Ця товарна категорія відображає нішеві позиції Азербайджану як експортера сільськогосподарської продукції, яка користується попитом на українському ринку. Фрукти, такі як цитрусові, а також горіхи, доповнюють імпортний асортимент, задовольняючи споживчий попит.

Пластмаси та вироби з них займають третє місце, становлячи 12815,6 тис. дол. США, або 4,08%. Цей показник свідчить про зростаючу роль промислової кооперації між країнами. Пластмаси, як сировина для різних галузей, є важливим елементом для виробничих процесів в Україні.

Четверте місце посідають добрива, обсяги яких становили 12794,8 тис. дол. США, або 4,07%. Ця категорія є важливою для підтримки українського аграрного сектора, який є стратегічною галуззю економіки. Поставка азербайджанських добрив дозволяє забезпечувати високу продуктивність сільськогосподарського виробництва в Україні. Категорія «Інше» включає різноманітні товари, які разом становлять 24135,8 тис. дол. США, або 7,69%. Хоча ця категорія є менш значущою у структурі імпорту, вона демонструє диверсифікацію поставок та забезпечує український ринок додатковими товарними позиціями.

Отже структура імпортних потоків до України з Азербайджану демонструє значну залежність від мінерального палива, яке формує більшу частину імпорту. Водночас імпорт їстівних фруктів, пластмас, добрив та інших товарів підкреслює важливість Азербайджану як багатопрофільного партнера для України.

Що стосується імпорту послуг між країнами, аналогічно, з експортними потоками, на жаль, конкретних даних за період 2014-2023 років у відкритих джерелах немає. Імпорт послуг з Азербайджану до України не є значним і не має стратегічного характеру. Основними категоріями таких послуг є транспортні, туристичні та ділові послуги [30].

На рис. 2.10 наведено динаміку загального товарообігу між досліджуваними країнами

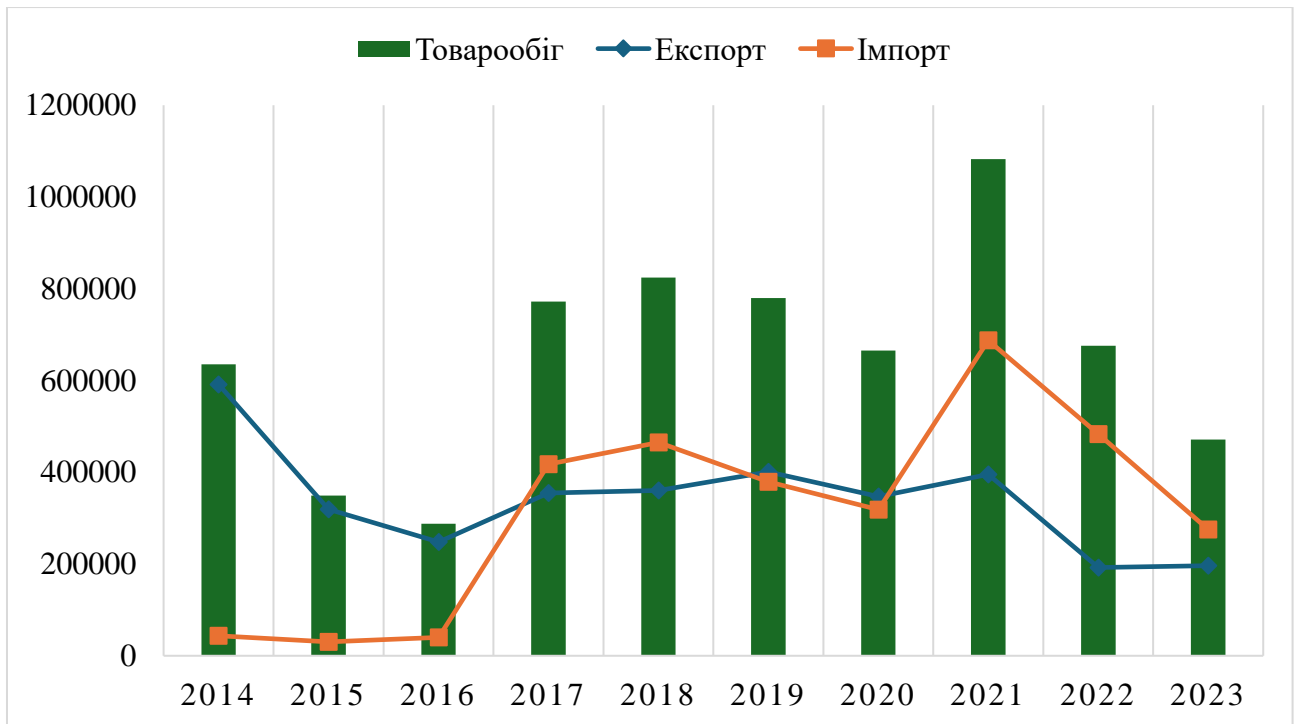

Рис. 2.10. Динаміка товарообігу між Україною та Азербайджаном [61]

Загальний товарообіг демонструє зниження у період з 2014 по 2016 рік, що можна пояснити економічною кризою в Україні, викликаною воєнними діями на сході країни, та впливом глобальних економічних чинників. У цей період спостерігається суттєве зниження як експорту, так і імпорту, що відображає ослаблення двосторонніх відносин. Починаючи з 2017 року, товарообіг між країнами поступово зростає, що свідчить про відновлення економічної активності та зміцнення торговельних зв'язків. Цей тренд зберігається до 2021 року, коли товарообіг досягає свого піку за аналізований період, перевищуючи 1 млрд дол. США. Зростання пов'язане з активізацією експорту української продукції та збільшенням імпорту енергетичних ресурсів з Азербайджану.

Загалом динаміка товарообігу між Україною та Азербайджаном відображає залежність двосторонньої торгівлі від енергетичного сектору, а також вплив економічної ситуації в обох країнах. Позитивним моментом є стабільний рівень експорту з України, що вказує на збереження інтересу до української продукції на азербайджанському ринку. Однак для підвищення товарообігу необхідно приділяти увагу диверсифікації торгівлі та розвитку нових напрямів економічної співпраці.

На рис. 2.11 наведено динаміку коефіцієнту покриття експортом імпорту у двосторонніх торговельних відносинах України з Азербайджаном, який дозволяє оцінити співвідношення між вартістю експорту та імпорту, визначаючи, наскільки експорт здатен компенсувати витрати на імпорт.

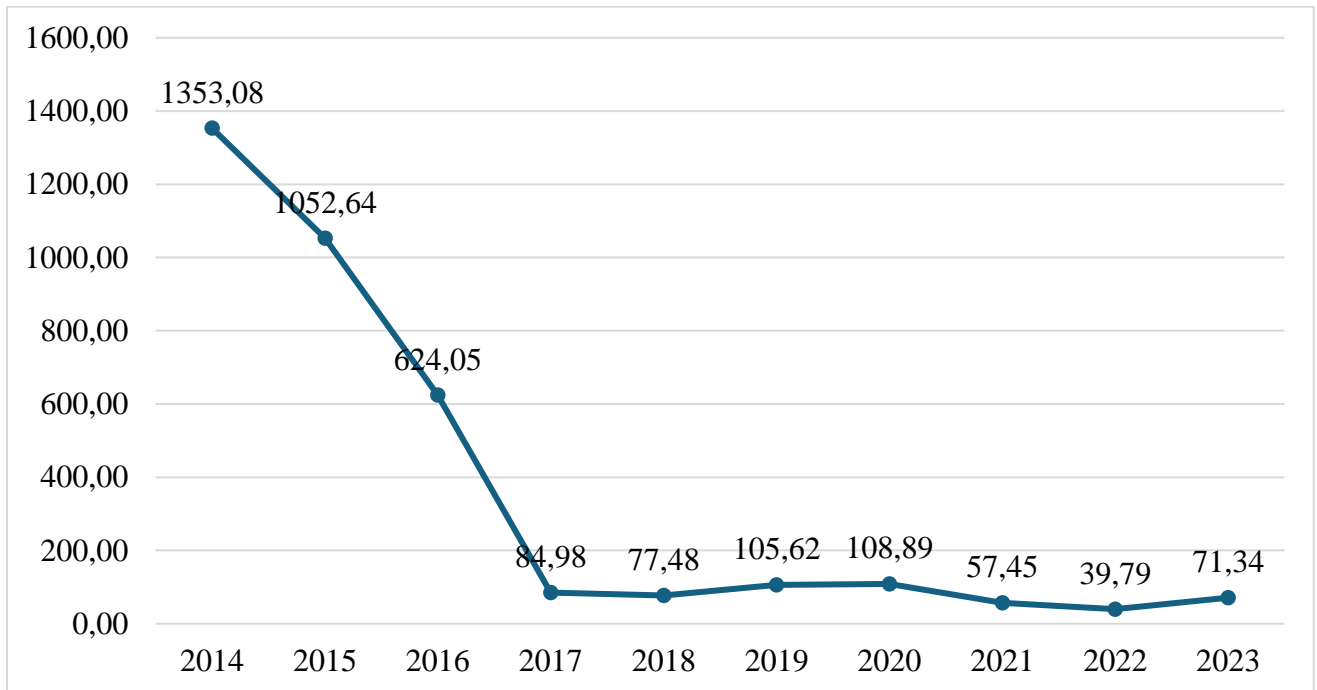

Рис. 2.11. Динаміка коефіцієнту покриття експортом імпорту у двосторонніх торговельних відносинах України з Азербайджаном [61]

Як видно з рис. 2.11 у 2014 році коефіцієнт покриття сягнув найвищого значення – 1353,08%, що свідчить про суттєве домінування експорту над імпортом. У цей період Україна мала сильні позиції у постачанні продукції металургійної промисловості, сільського господарства та машинобудування. Починаючи з 2015 року, коефіцієнт знижується, у 2015 році він становив 1052,64%, а в 2016 – 624,05%. Така тенденція пояснюється скороченням експортних поставок до Азербайджану та зростанням обсягів імпорту, зокрема енергоресурсів.

У 2017–2020 роках показник стабілізується в межах від 77,48% до 108,89%. У цей період імпорт з Азербайджану, що переважно складається з нафти та нафтопродуктів, залишався значним, тоді як експорт не демонстрував суттєвого зростання. У 2021 році коефіцієнт покриття знижується до 57,45%, що свідчить

про подальший дисбаланс у торговельних відносинах. У 2022 році показник досяг найнижчого рівня за весь період – 39,79%, що відображає критичний дефіцит торговельного балансу, коли імпорт перевищував експорт майже у 2,5 рази.

У 2023 році коефіцієнт дещо зріс до 71,34%, що свідчить про покращення торговельного балансу, зумовлене відновленням частини експортних поставок. Проте показник все ще залишається нижчим за рівень, необхідний для досягнення збалансованої торгівлі. Ця динаміка вказує на необхідність активізації зусиль у диверсифікації структури українського експорту, посиленні позицій на азербайджанському ринку та зменшенні залежності від імпорту енергоресурсів.

Аналіз торговельних відносин між Україною та Азербайджаном свідчить про їхню значну залежність від окремих товарних груп, таких як енергоресурси, металургійна продукція та сільськогосподарські товари. Водночас спостерігається тенденція до скорочення обсягів експорту, що потребує стратегічного підходу до диверсифікації та посилення конкурентоспроможності українських товарів. Наступним кроком у дослідженні стане визначення компаративних переваг двосторонньої торгівлі, які можуть стати основою для збалансованого розвитку економічного співробітництва.

2.3. Компаративні переваги торговельних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

Розрахунок компаративних переваг є ключовим інструментом для аналізу ефективності та перспектив двосторонньої торгівлі між країнами. Він дозволяє визначити галузі, в яких кожна з країн має найвищу конкурентоспроможність, і створити умови для взаємовигідного співробітництва. Для України та Азербайджану, які мають різні економічні структури, аналіз компаративних переваг може допомогти оптимізувати експортно-імпортні потоки, зменшити залежність від нестабільних ринків та посилити стратегічне партнерство. Це

дослідження сприятиме не лише покращенню торгівельного балансу, але й розробці довгострокових стратегій розвитку обох країн.

В табл. 2.3 наведено динаміку експорту України до Азербайджану за 21 товарним розділом.

Таблиця 2.3

Динаміка експорту України до Азербайджану за 21 товарним розділом

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Загальний	591553	318825	247977	354652	360030	400549	346840	394896	192335	196265
ТР 1	21936	20313	21582	60160	57470	67485	58341	52096	39746	40204
ТР 2	13708	14463	8327	13555	14633	10235	7948	16663	14556	11810
ТР 3	12648	7021	4668	7338	7853	7333	6328	6517	2877	742
ТР 4	171268	110165	93947	126059	116240	129063	102765	104454	43248	53654
ТР 5	6522	3911	3461	5328	4748	3815	3608	4871	1233	767
ТР 6	34610	20453	22151	27383	28317	18380	29511	26811	18652	18656
ТР 7	7501	4918	9426	8886	9825	10394	7382	8707	4337	4062
ТР 8	35	29	73	35	64	71	41	54	16	173
ТР 9	28594	13204	6982	8231	9842	8570	7084	7956	2246	1688
ТР 10	24465	15555	14538	13846	17620	31043	31888	39568	18338	12392
ТР 11	6048	3461	1908	1695	1951	8724	14660	16348	7572	9102
ТР 12	243	379	469	505	540	463	413	335	255	66
ТР 13	11589	5336	3766	4465	5325	4386	3843	5769	1903	2353
ТР 14	12	20	47	0	5	0	4	26	0	0
ТР 15	211886	76300	34298	54464	63080	60128	40279	84046	17859	15408
ТР 16	38137	18003	20717	20864	20684	35699	30094	20484	19738	22565
ТР 17	10152	3799	1166	811	1615	1159	866	1508	346	712
ТР 18	462	2915	573	482	723	4591	1119	294	430	442
ТР 19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ТР 20	4168	5496	4525	5462	7333	6320	6937	4683	1855	2212
ТР 21	217	108	27	2420	16	18	59	230	5	0

Джерело: систематизовано автором за [61]

Відповідну інформацію з динаміки імпорту представлено в табл. 2.4.

Дані таблиць ілюструють динаміку експорту та імпорту між Україною та Азербайджаном за 2014-2023 роки, розподілену за 21 товарним розділом. Загальний обсяг експорту України до Азербайджану демонструє значні коливання протягом аналізованого періоду, зокрема зростання в окремі роки та падіння в інші. У структурі імпорту до України з Азербайджану переважають мінеральні ресурси (ТР 5), які становлять основну частку поставок. Також спостерігається стабільність у торгівлі окремими категоріями товарів, такими як

продукти рослинного походження (ТР 2) та пластмаси (ТР 7), що свідчить про взаємний інтерес до цих товарних груп.

Таблиця 2.4

Динаміка імпорту до України з Азербайджану за 21 товарним розділом

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Загальний	43719	30288	39737	417316	464669	379222	318511	687354	483345	275129
ТР 1	64	236	47	3	7	3	837	0	0	0
ТР 2	7961	6909	6215	7803	12924	18184	22220	29998	16234	31805
ТР 3	0	0	2	4	1	26	0	0	60	0
ТР 4	477	474	654	785	1325	2195	2172	3294	1461	2068
ТР 5	12021	6904	16701	391110	422794	316506	266940	613560	338391	53141
ТР 6	1238	1485	272	539	439	3593	1568	1131	10977	44326
ТР 7	11229	8337	10522	7888	8279	17378	8743	19252	11151	25482
ТР 8	0	0	199	1	0	0	106	397	350	0
ТР 9	0	2	26	47	0	9	0	0	10	0
ТР 10	1	0	2	1	2	194	0	82	0	0
ТР 11	3650	1101	2214	3645	3962	4242	3575	3396	2750	4063
ТР 12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ТР 13	0	3	0	3	0	5	0	5628	12521	7603
ТР 14	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0
ТР 15	2330	641	547	1244	3858	2648	2675	2868	6129	6152
ТР 16	1776	894	153	1649	5339	6741	6617	4888	1516	2557
ТР 17	151	14	1	30	243	2629	1791	418	0	8
ТР 18	16	0	0	62	38	15	431	7	0	1
ТР 19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ТР 20	0	1	9	53	7	92	14	4	3	0
ТР 21	2806	3287	2175	2448	5448	4762	822	2432	81788	97921

Джерело: систематизовано автором за [61]

В результаті розрахунків компаративних переваг отримано результати щодо найбільшу конкурентоспроможних українських товарів на ринку Азербайджану, табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Компаративні переваги України в торговельних відносинах з Азербайджаном

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ТР 1	25,33	8,18	73,58	23596,59	10596,15	21297,27	64,01	0,00	0,00	0,00
ТР 2	0,13	0,20	0,21	2,04	1,46	0,53	0,33	0,97	2,25	0,52
ТР 3	0,00	0,00	374,01	2158,64	10135,39	267,02	0,00	0,00	120,50	0,00
ТР 4	26,54	22,08	23,02	188,96	113,23	55,67	43,45	55,19	74,39	36,37
ТР 5	0,04	0,05	0,03	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02
ТР 6	2,07	1,31	13,05	59,78	83,25	4,84	17,28	41,26	4,27	0,59

TP 7	0,05	0,06	0,14	1,33	1,53	0,57	0,78	0,79	0,98	0,22
TP 8	0,00	0,00	0,06	41,18	0,00	0,00	0,36	0,24	0,11	0,00
TP 9	0,00	627,18	43,03	206,07	0,00	901,52	0,00	0,00	564,43	0,00
TP 10	1808,10	0,00	1164,82	16292,47	11370,54	151,50	0,00	839,90	0,00	0,00
TP 11	0,12	0,30	0,14	0,55	0,64	1,95	3,77	8,38	6,92	3,14
TP 12	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TP 13	0,00	168,97	0,00	1751,31	0,00	830,49	0,00	1,78	0,38	0,43
TP 14	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TP 15	6,72	11,31	10,05	51,52	21,10	21,50	13,83	51,01	7,32	3,51
TP 16	1,59	1,91	21,70	14,89	5,00	5,01	4,18	7,29	32,72	12,37
TP 17	4,97	25,78	186,85	31,81	8,58	0,42	0,44	6,28	0,00	124,76
TP 18	2,13	0,00	0,00	9,15	24,56	289,77	2,38	73,10	0,00	619,61
TP 19	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TP 20	0,00	522,11	80,57	121,27	1352,04	65,04	455,03	2037,80	1553,89	0,00
TP 21	0,01	0,00	0,00	1,16	0,00	0,00	0,07	0,16	0,00	0,00

Розраховано автором за [61]

Аналіз отриманих даних демонструє значні відмінності у компаративних перевагах України за різними товарними розділами у двосторонній торгівлі з Азербайджаном за період 2014-2023 років.

Розділ I (Живі тварини; продукти тваринного походження). Значні показники компаративної переваги у 2017–2019 роках (до 23596,59) пояснюються високими обсягами експорту цієї категорії товарів з України, що відповідає попиту на м'ясну продукцію на азербайджанському ринку. Однак у 2020–2023 роках ці переваги суттєво знизилися до нуля.

Розділ IV (Готові харчові продукти, напої та тютюн). Протягом аналізованого періоду компаративні переваги залишаються високими, зокрема у 2017 році (188,96) та у 2023 році (36,37). Це свідчить про стабільний попит на українські харчові продукти в Азербайджані.

Розділ XV (Недорогоцінні метали та вироби з них). Цей розділ демонструє стабільно високі компаративні переваги, особливо у 2017 (51,52) та 2021 (51,01) роках. Металургійна продукція України залишається важливим елементом експорту, що забезпечує її сильні позиції на азербайджанському ринку.

Розділ XVI (Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання). Компаративні переваги змінюються, досягаючи піків у 2022 році

(32,72). Це свідчить про нерівномірний, але важливий експорт машинобудівної продукції до Азербайджану.

Розділи V (Мінеральні продукти) та VII (Полімерні матеріали, пластмаси). Компаративні переваги в цих розділах залишаються низькими протягом усього періоду. Україна значною мірою залежить від імпорту мінеральних продуктів та полімерів з Азербайджану, що свідчить про відсутність конкурентних позицій у цих товарних категоріях.

Розділи II (Продукти рослинного походження) та VI (Продукція хімічної промисловості). Хоча компаративні переваги в цих категоріях невисокі, вони демонструють стабільність, що вказує на можливості для зростання експорту з України.

Розділ XX (Різні промислові товари). Значні показники у 2019 (455,03) та 2022 (1553,89) роках відображають високі експортні можливості України у цій категорії.

Отже, товарні групи з компаративними перевагами України на ринку Азербайджану: харчові продукти (Розділ IV), недорогоцінні метали (Розділ XV), машини та обладнання (Розділ XVI) є ключовими експортними позиціями України, які забезпечують стабільні переваги у торгівлі з Азербайджаном.

Товарні групи без компаративних переваг: мінеральні продукти (Розділ V), полімерні матеріали (Розділ VII) та продукція рослинного походження (Розділ II) вказують на значну залежність України від імпорту цих категорій товарів з Азербайджану, що потребує диверсифікації поставок і розширення експорту конкурентоспроможної продукції.

Графічно, результати проведених розрахунків наведено на рис. 2.12.

Аналіз представлених компаративних товарних груп України на ринку Азербайджану свідчить, що найвищі показники спостерігаються у таких групах, як Розділ I (живі тварини та продукти тваринного походження), Розділ IV (готові харчові продукти, напої та тютюн), а також Розділ XV (недорогоцінні метали та вироби з них). Ці групи демонструють стійкі конкурентні позиції на ринку Азербайджану, що свідчить про високу якість української продукції та її

TP 10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
TP 11	8,17	3,35	7,24	1,83	1,57	0,51	0,27	0,12	0,14	0,32
TP 12	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TP 13	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,56	2,62	2,30
TP 14	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TP 15	0,15	0,09	0,10	0,02	0,05	0,05	0,07	0,02	0,14	0,28
TP 16	0,63	0,52	0,05	0,07	0,20	0,20	0,24	0,14	0,03	0,08
TP 17	0,20	0,04	0,01	0,03	0,12	2,40	2,25	0,16	0,00	0,01
TP 18	0,47	0,00	0,00	0,11	0,04	0,00	0,42	0,01	0,00	0,00
TP 19	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TP 20	0,00	0,00	0,01	0,01	0,00	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00
TP 21	174,97	320,37	502,70	0,86	263,82	279,43	15,17	6,07	6509,10	0,00

Розраховано автором за [61]

Розглядаючи компаративні переваги Азербайджану за товарними розділами, можна виділити декілька ключових аспектів. Головним товарним розділом, що має найбільшу компаративну перевагу, є Розділ V (Мінеральні продукти). Значення індексу для цього розділу досягло найвищих рівнів у 2017-2022 роках, особливо у 2022 році, коли індекс сягнув 109,21. Це свідчить про значну залежність України від імпорту енергоресурсів, таких як нафта і газ, з Азербайджану. Цей розділ залишається основним драйвером азербайджанського експорту до України протягом усього аналізованого періоду.

Другим важливим товарним розділом є Розділ XXI (Різні промислові товари). Значення індексу для цього розділу коливається у високих межах, особливо у 2016-2022 роках. У 2022 році індекс досяг піку – 6509,10, що свідчить про високу специфікацію Азербайджану у постачанні специфічних промислових товарів.

Серед інших товарних розділів, які демонструють компаративні переваги, виділяється Розділ VII (Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них). Значення індексу для цієї групи стабільно високе, що вказує на попит України на полімери та пластмаси з Азербайджану, зокрема у промисловому виробництві.

Розділ II (Продукти рослинного походження) також демонструє стабільну конкурентну перевагу, особливо в окремі роки, такі як 2014 і 2015 роки, коли значення індексу становило 7,86 і 5,03 відповідно. Це може бути пов'язано з експортом фруктів, горіхів та інших сільськогосподарських товарів.

Невеликі, але стабільні компаративні переваги спостерігаються для Розділу XI (Текстильні матеріали та текстильні вироби), що свідчить про спеціалізацію Азербайджану у текстильному секторі. У 2014-2016 роках індекс для цього розділу перевищував 7,0, але згодом знизився, що може бути пов'язано зі зміною структури торгівлі.

Інші розділи, такі як Розділ VI (Продукція хімічної промисловості) та Розділ XIII (Вироби з каменю, гіпсу, цементу), демонструють періодичну активність, проте не мають стабільної конкурентної переваги протягом усього аналізованого періоду.

В цілому компаративні переваги Азербайджану в торговельних відносинах з Україною зосереджені переважно в енергетичному секторі (Розділ V), промислових товарах (Розділ XXI) та полімерних матеріалах (Розділ VII). Ці групи товарів мають стратегічне значення та забезпечують основний обсяг експорту з Азербайджану. Інші розділи, такі як Розділи II та XI, відіграють допоміжну роль, відображаючи ширшу диверсифікацію азербайджанського експорту. Для України важливо враховувати ці переваги при формуванні стратегії зовнішньої торгівлі та диверсифікації імпорту.

Графічно, результати проведених розрахунків наведено на рис. 2.13.

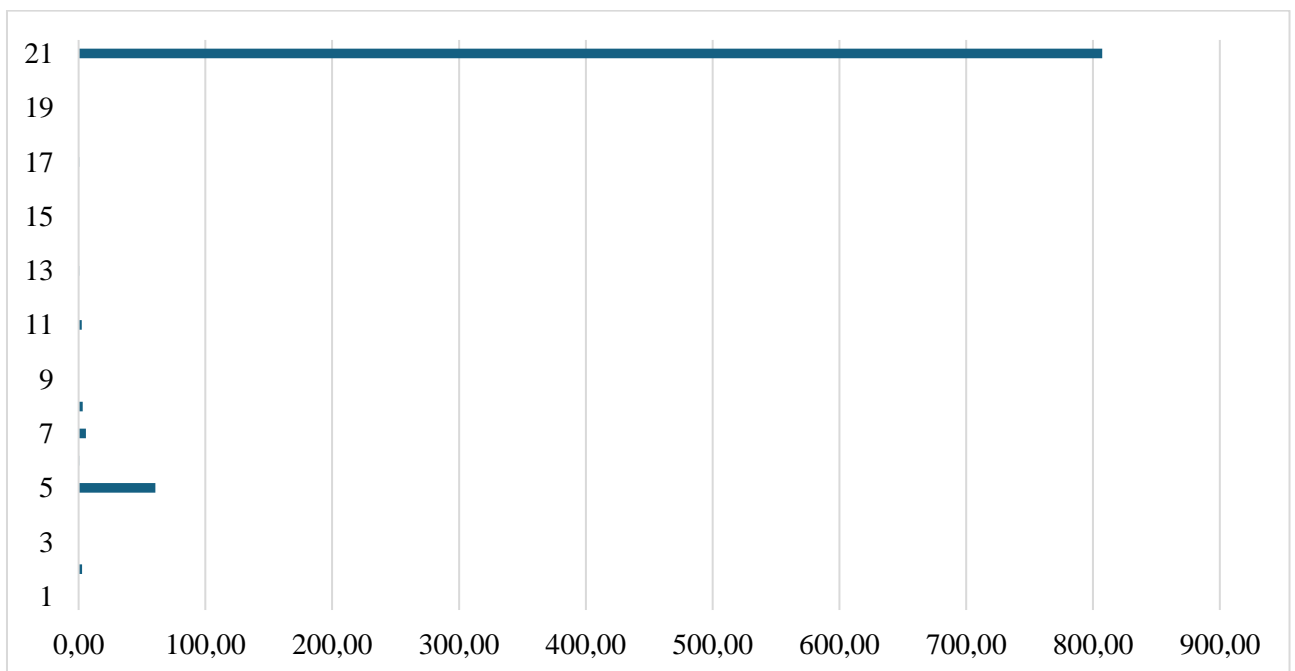

Рис. 2.13. Компаративні товарні групи Азербайджану на ринку України

[розраховано за 61]

Отже, компаративними товарними групами Азербайджану на ринку України є мінеральні продукти (Розділ V), які займають провідне місце у структурі імпорту. Ця група забезпечує основний обсяг постачання, підкреслюючи залежність України від енергоресурсів. Також відзначаються окремі переваги в продуктах рослинного походження (Розділ II) та полімерних матеріалах (Розділ VII), які мають значний попит і демонструють конкурентоспроможність Азербайджану в цих секторах.

Таким чином, подальший розвиток торговельних відносин між країнами може базуватися на взаємодоповнюваності економік, що дозволить створити стійкі передумови для зростання та поглиблення співпраці. Оптимізація цих відносин сприятиме покращенню торговельного балансу, розширенню ринків для обох країн та зміцненню їх стратегічного партнерства.

Висновки до другого розділу

1. Аналіз передумов співробітництва між Україною та Азербайджаном демонструє багатогранний характер їхніх відносин, які охоплюють політичну, економічну, культурну, наукову та безпекову сфери. Політична співпраця базується на взаємній підтримці суверенітету та територіальної цілісності обох країн, що підтверджується їхньою позицією у міжнародних організаціях, таких як ООН та ГУАМ. Важливу роль у зміцненні двосторонніх відносин відіграють регулярні зустрічі на найвищому рівні та спільні міжурядові комісії, які сприяють координації дій у ключових сферах співпраці. Особливо показовими є останні ініціативи Азербайджану з гуманітарної допомоги Україні, зокрема відновлення інфраструктури та підтримка у розмінуванні територій.

Економічна взаємодія залишається центральною складовою двосторонніх відносин. Україна демонструє активність у відновленні своєї економіки, про що свідчить зростання ВВП на 5,3% у 2023 році, однак стикається з викликами, такими як значний дефіцит торговельного балансу (-27,4 млрд дол. США). Водночас Азербайджан, використовуючи свій енергетичний потенціал, досягає

профіциту торговельного балансу (+16,7 млрд дол. США) та високого рівня міжнародних резервів (52,3 млрд дол. США). Інші форми співпраці, включаючи культурні та наукові обміни, активно сприяють зміцненню соціальних зв'язків та популяризації національних цінностей обох країн.

2. Проведений аналіз торгівельних відносин між Україною та Азербайджаном за 2014-2023 роки виявив кілька ключових тенденцій. По-перше, товарообіг між країнами демонструє залежність від окремих товарних груп, таких як мінеральне паливо, металургійна продукція, сільськогосподарські товари та високотехнологічне обладнання. Експорт з України зазнав значного скорочення у 2015-2016 роках через геополітичну та економічну нестабільність, але згодом стабілізувався. Водночас імпорт з Азербайджану досяг пікових значень у 2020 році завдяки значним поставкам енергоресурсів, після чого почав поступово скорочуватися. Коефіцієнт покриття експортом імпорту зменшився до найнижчого рівня у 2022 році, що вказує на дисбаланс у двосторонній торгівлі.

Загалом, торгівельні відносини між країнами залишаються важливими для обох сторін, але потребують глибокої диверсифікації. Для України це означає необхідність розширення спектру експортних товарів, зокрема через розвиток інноваційних галузей та зміцнення конкурентоспроможності. Для Азербайджану – це можливість посилити свої позиції як постачальника енергоресурсів та агропромислової продукції.

3. Розраховано компаративні переваги торговельних відносин між Україною та Азербайджанською республікою. Україна демонструє високі компаративні переваги у таких товарних розділах, як готові харчові продукти (Розділ IV), недорогочінні метали та вироби з них (Розділ XV), а також машини й обладнання (Розділ XVI). Ці категорії забезпечують стабільний експортний потенціал України та формують значну частку товарообігу між країнами. Водночас, групи товарів, пов'язані з мінеральними продуктами (Розділ V) та полімерними матеріалами (Розділ VII), показують низькі компаративні переваги, що свідчить про залежність України від імпорту цих категорій.

Азербайджан, зі свого боку, має значні компаративні переваги в енергетичному секторі, що представлений мінеральними продуктами (Розділ V). Ця категорія є ключовою в структурі азербайджанського експорту до України, що забезпечує більшість валютних надходжень у двосторонній торгівлі. Також Азербайджан демонструє високі переваги у полімерних матеріалах (Розділ VII), що підкреслює його значення як постачальника сировини для української промисловості. Крім того, продукти рослинного походження (Розділ II) та текстильні матеріали (Розділ XI) є важливими категоріями експорту Азербайджану, хоча їх частка менша порівняно з енергоресурсами.

Загалом, двосторонні торговельні відносини між Україною та Азербайджаном характеризуються асиметрією, де Азербайджан постачає стратегічно важливі товари, такі як енергоресурси та полімери, а Україна експортує продукцію високої доданої вартості, зокрема металургійну, харчову та машинобудівну. Ця структура співпраці вказує на потенціал для подальшого зміцнення економічних зв'язків через диверсифікацію товарних потоків. Україні доцільно зменшити залежність від імпорту енергоресурсів, зосередившись на розвитку альтернативної енергетики та розширенні експорту високотехнологічної продукції. Водночас, Азербайджан має можливість посилити свої позиції в секторах із доданою вартістю, таких як текстильна промисловість і харчова продукція.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ

3.1. Стратегічні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

Для ефективного визначення перспектив зовнішньоекономічного співробітництва між Україною та Азербайджанською Республікою необхідно провести комплексний аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на розвиток двосторонніх відносин. Такий підхід дозволяє систематизувати сильні та слабкі сторони співпраці, а також ідентифікувати можливості й загрози, що виникають у контексті сучасних економічних умов. Визначення цих факторів сприятиме обґрунтованому плануванню стратегії подальшого співробітництва між країнами та покращенню їхніх конкурентних позицій на міжнародному ринку.

Перший етап визначення стратегічних напрямів – виявлення сильних, слабких сторін, можливостей та загроз зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджаном на сучасному етапі, таблиця 3.1

Таблиця 3.1

SWOT-матриця зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
S1. Стабільні компаративні переваги України в експорті недорогоцінних металів (Розділ XV), машин та обладнання (Розділ XVI), готових харчових продуктів (Розділ IV).	W1. Висока залежність України від імпорту енергоресурсів з Азербайджану (Розділ V).
S2. Високий попит на українську агропромислову продукцію, особливо м'ясо, зернові та харчові продукти.	W2. Низькі обсяги експорту високотехнологічної продукції з України.
S3. Азербайджан є стратегічним постачальником мінеральних продуктів (нафта, газ) для України, що забезпечує стабільні поставки енергоносіїв.	W3. Відсутність значних інвестицій у спільні науково-дослідні та технічні проекти.
S4. Потенціал обох країн у диверсифікації торгівлі, зокрема в агропромисловому секторі та виробництві будівельних матеріалів.	W4. Низький рівень промоції українських товарів на азербайджанському ринку.

S5. Високий рівень співпраці у транспортній та логістичній сфері, зокрема використання транзитного потенціалу України.	W5. Низький рівень координації у двосторонніх інвестиційних ініціативах.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
O1. Розширення інвестиційної співпраці у сфері сільського господарства, інфраструктури, транспорту та енергетики.	T1. Залежність торгівлі від коливань цін на енергоресурси та глобальних економічних змін.
O2. Створення спільних науково-дослідних проєктів у галузі відновлювальної енергетики, ІТ та високих технологій.	T2. Ризик посилення конкуренції з боку інших країн у ключових експортних секторах.
O3. Розширення програм академічного обміну та технічного навчання між країнами.	T3. Логістичні труднощі через регіональну нестабільність та військові дії.
O4. Використання можливостей вільної торгівлі для зниження тарифних бар'єрів.	T4. Низький рівень зацікавленості міжнародних інвесторів у складних проєктах через регіональні ризики.
O5. Розвиток спільних стартапів та інноваційних кластерів у сферах біотехнологій, машинобудування та екологічних технологій.	T5. Зменшення попиту на металургійну продукцію через перехід до «зеленої» економіки.

Складено автором

Сильні сторони співробітництва між Україною та Азербайджаном базуються на комплементарності їхніх економік. Стратегічні позиції України в машинобудуванні, металургії та агропромисловому секторі, а також Азербайджану в енергетиці та транспортній логістиці створюють передумови для зміцнення двосторонніх зв'язків і спільного розвитку.

S1. Стабільні компаративні переваги України в експорті недорогоцінних металів (Розділ XV), машин та обладнання (Розділ XVI), готових харчових продуктів (Розділ IV). Україна має значні переваги у виробництві та експорті недорогоцінних металів, машинобудівної продукції та харчових товарів, які користуються високим попитом на ринку Азербайджану. Недорогоцінні метали (Розділ XV) є основою металургійної галузі України, яка експортує продукцію для будівництва та інфраструктурних проєктів в Азербайджані. Машини, обладнання та механізми (Розділ XVI) становлять значну частину українського експорту завдяки високій якості та конкурентоспроможності у транспортній і промисловій сферах. Готові харчові продукти (Розділ IV) також мають стабільний попит через високу якість і відповідність потребам азербайджанського ринку.

S2. Високий попит на українську агропромислову продукцію, особливо м'ясо, зернові та харчові продукти. Азербайджан є одним із ключових споживачів української агропромислової продукції, зокрема м'яса, зернових культур, кондитерських виробів та інших харчових товарів. Висока якість і конкурентоспроможні ціни роблять ці товари привабливими для азербайджанського ринку. Зростаючий попит на українські продукти свідчить про довіру до українських виробників та можливості для подальшого розширення цього сегменту співробітництва.

S3. Азербайджан є стратегічним постачальником мінеральних продуктів (нафта, газ) для України, що забезпечує стабільні поставки енергоносіїв. Азербайджан відіграє ключову роль у постачанні енергоресурсів до України. Мінеральні продукти (Розділ V), зокрема нафта та газ, забезпечують енергетичну безпеку України та підтримують промисловий сектор. Це партнерство дозволяє Україні зменшити залежність від інших джерел постачання енергоносіїв, зокрема в умовах регіональної нестабільності.

S4. Потенціал обох країн у диверсифікації торгівлі, зокрема в агропромисловому секторі та виробництві будівельних матеріалів. Як Україна, так і Азербайджан мають перспективи для диверсифікації своїх експортно-імпортних потоків. З українського боку це включає розвиток експорту агропромислової продукції та будівельних матеріалів, які користуються попитом у будівельних проєктах Азербайджану. З азербайджанського боку це можливість постачання фруктів, горіхів та текстильних матеріалів, які відповідають потребам українського ринку. Диверсифікація дозволяє зменшити залежність від окремих товарних категорій і збільшити стійкість двосторонньої торгівлі.

S5. Високий рівень співпраці у транспортній та логістичній сфері, зокрема використання транзитного потенціалу України. Україна, завдяки своєму географічному розташуванню, відіграє важливу роль у транспортних і логістичних зв'язках між Європою та Кавказом, включаючи Азербайджан. Азербайджан використовує українську транспортну інфраструктуру для перевезення товарів до європейських ринків, що сприяє зміцненню співпраці у

сфері логістики. Високий рівень транспортних зв'язків дозволяє країнам знижувати витрати на перевезення і сприяє швидшому обміну товарами. Це партнерство має значний потенціал для подальшого розвитку, зокрема через спільну участь у глобальних інфраструктурних проєктах, таких як Новий Шовковий Шлях.

Слабкі сторони співробітництва між Україною та Азербайджаном вказують на необхідність вирішення системних проблем, таких як залежність від енергоресурсів, низька частка високотехнологічної продукції у торгівлі та відсутність стратегічного підходу до інвестицій і маркетингу. Подолання цих викликів сприятиме не лише збільшенню обсягів торгівлі, але й розширенню форм двосторонньої співпраці у сфері інновацій та інвестицій.

W1. Висока залежність України від імпорту енергоресурсів з Азербайджану (Розділ V). Україна значною мірою залежить від постачання енергоресурсів, зокрема нафти та газу, з Азербайджану. Мінеральні продукти становлять більшу частину азербайджанського експорту до України, що створює ризик залежності від одного постачальника у стратегічно важливій сфері. Будь-які перебої в постачанні енергоресурсів або зміни в умовах торгівлі можуть мати серйозний вплив на енергетичну безпеку України та її економіку в цілому.

W2. Низькі обсяги експорту високотехнологічної продукції з України. Попри значний потенціал у сфері машинобудування та ІТ, Україна поки не демонструє вагомих результатів у експорті високотехнологічної продукції до Азербайджану. Це свідчить про обмежену конкурентоспроможність українських інноваційних товарів на азербайджанському ринку та недостатнє використання наявних технологічних можливостей. Зростання експорту високотехнологічної продукції могло б сприяти диверсифікації структури експорту та зниженню залежності від традиційних товарних груп.

W3. Відсутність значних інвестицій у спільні науково-дослідні та технічні проєкти. Науково-технічна співпраця між Україною та Азербайджаном залишається на низькому рівні. Відсутність значних інвестицій у спільні дослідницькі ініціативи обмежує можливості обох країн у впровадженні

інновацій, модернізації промисловості та розвитку нових технологій. Така ситуація не дозволяє реалізувати весь потенціал науково-дослідної бази України та природних ресурсів Азербайджану.

W4. Низький рівень промоції українських товарів на азербайджанському ринку. Українські товари, попри їхню конкурентоспроможність у деяких галузях, не отримують належної уваги на азербайджанському ринку. Недостатня промоція, відсутність локальних маркетингових стратегій та низька обізнаність споживачів про українську продукцію обмежують обсяги експорту. Більш активна участь у виставках, форумах і створення торгових представництв могла б значно покращити присутність українських товарів на ринку Азербайджану.

W5. Низький рівень координації у двосторонніх інвестиційних ініціативах. Попри потенціал для спільних інвестицій у такі галузі, як енергетика, сільське господарство та транспорт, рівень координації інвестиційних ініціатив між країнами залишається низьким. Відсутність спільних проєктів та механізмів фінансування обмежує можливості для зміцнення економічних зв'язків. Покращення координації могло б забезпечити створення нових робочих місць, розширення інфраструктури та зростання обсягів торгівлі.

Реалізація зазначених можливостей створить основу для стратегічного партнерства між Україною та Азербайджаном. Спільні зусилля у розвитку інвестицій, науково-дослідної діяльності, освітніх програм та інноваційних проєктів сприятимуть диверсифікації економік, покращенню торговельного балансу та посиленню конкурентоспроможності обох країн на міжнародній арені.

O1. Розширення інвестиційної співпраці у сфері сільського господарства, інфраструктури, транспорту та енергетики. Сільське господарство, інфраструктура, транспорт і енергетика є ключовими галузями для співпраці між Україною та Азербайджаном. Враховуючи агропромисловий потенціал України та доступ до природних ресурсів Азербайджану, спільні інвестиції у ці сектори можуть сприяти збільшенню виробництва, розвитку транспортних коридорів і забезпеченню енергетичної безпеки. Наприклад, створення логістичних хабів і

модернізація транспортної інфраструктури дозволить оптимізувати торговельні потоки між країнами.

О2. Створення спільних науково-дослідних проєктів у галузі відновлювальної енергетики, ІТ та високих технологій. Науково-дослідна співпраця є перспективним напрямом для обох країн, зокрема у таких галузях, як відновлювальна енергетика, інформаційні технології та високі технології. Україна має потужну базу для наукових досліджень, а Азербайджан – значний фінансовий потенціал для інвестування у ці проєкти. Спільні зусилля в розвитку відновлювальних джерел енергії, таких як сонячна і вітрова енергетика, сприятимуть екологічній модернізації економік обох країн та зменшенню залежності від традиційних енергоресурсів.

О3. Розширення програм академічного обміну та технічного навчання між країнами. Академічний обмін і технічне навчання відкривають широкі перспективи для розвитку людського капіталу обох країн. Українські університети можуть надати освітні програми у галузі інженерії, медицини, сільського господарства, а азербайджанські – у сфері нафтогазової промисловості та управління природними ресурсами. Партнерство у сфері освіти сприятиме підготовці кваліфікованих кадрів для стратегічних секторів економік обох держав.

О4. Використання можливостей вільної торгівлі для зниження тарифних бар'єрів. Укладання та активне використання угод про вільну торгівлю дозволить знизити митні тарифи, що стимулюватиме обсяги товарообігу між Україною та Азербайджаном. Така ініціатива сприятиме не лише зростанню експорту та імпорту, але й відкриє можливості для малого та середнього бізнесу виходити на нові ринки. Зменшення бар'єрів також зробить економічну співпрацю більш прозорою та передбачуваною.

О5. Розвиток спільних стартапів та інноваційних кластерів у сферах біотехнологій, машинобудування та екологічних технологій. Інноваційні кластери та стартапи можуть стати каталізатором для взаємовигідного співробітництва у високотехнологічних секторах. Спільні інвестиції у

біотехнології, екологічні рішення та сучасні інженерні розробки допоможуть створити нові робочі місця, підвищити конкурентоспроможність обох економік і зміцнити їхню позицію на глобальному ринку. Використання досвіду України у сфері ІТ і наукових досліджень разом із фінансовими ресурсами Азербайджану створить синергію для впровадження інновацій.

Загрози у двосторонньому співробітництві між Україною та Азербайджаном значною мірою зумовлені як внутрішніми проблемами, так і зовнішніми глобальними тенденціями. Ефективне управління цими ризиками потребує розробки комплексних стратегій, спрямованих на зменшення залежності від коливань цін, адаптацію до вимог "зеленої" економіки, диверсифікацію експорту та покращення логістичної інфраструктури. Такі заходи сприятимуть посиленню стабільності та довгострокової взаємовигідної співпраці між країнами.

T1. Залежність торгівлі від коливань цін на енергоресурси та глобальних економічних змін. Торгівля між Україною та Азербайджаном значною мірою залежить від цін на енергоресурси, які формують основу експорту Азербайджану. Різкі коливання на світових ринках нафти і газу можуть суттєво впливати на вартість імпорту для України та знижувати стабільність торгівельних потоків. Також глобальні економічні кризи та рецесії здатні негативно впливати на обсяги двосторонньої торгівлі, скорочуючи попит на українську продукцію на азербайджанському ринку.

T2. Ризик посилення конкуренції з боку інших країн у ключових експортних секторах. Україна стикається з серйозною конкуренцією на азербайджанському ринку з боку інших країн-експортерів, таких як Туреччина, росія та ЄС. Це стосується як агропромислової продукції, так і металургійних виробів, де Україна має традиційні переваги. Зростання числа конкурентів на ринку Азербайджану може призвести до втрати ринкової частки та зниження обсягів експорту українських товарів.

T3. Логістичні труднощі через регіональну нестабільність та військові дії. Військові дії в Україні, а також регіональні конфлікти у Кавказькому регіоні створюють значні ризики для ефективного функціонування логістичних

ланцюгів. Це може спричинити затримки у постачанні, підвищення вартості транспортування та зниження конкурентоспроможності товарів через труднощі в доставці. Крім того, регіональна нестабільність впливає на рішення міжнародних партнерів щодо співпраці у сфері транзиту та перевезень.

T4. Низький рівень зацікавленості міжнародних інвесторів у складних проєктах через регіональні ризики. Регіональні конфлікти та геополітична напруженість знижують привабливість України та Азербайджану для іноземних інвесторів. Багато перспективних проєктів у сферах енергетики, інфраструктури та високих технологій залишаються нереалізованими через страх інвесторів втратити капіталовкладення. Без зовнішньої підтримки розвиток ключових секторів економіки може сповільнюватися, що негативно вплине на двостороннє співробітництво.

T5. Зменшення попиту на металургійну продукцію через перехід до «зеленої» економіки. Глобальні тренди переходу до екологічно чистих технологій та зменшення використання викопних матеріалів можуть скоротити попит на металургійну продукцію, яка є однією з основних експортних позицій України до Азербайджану. Розвиток альтернативних матеріалів та обмеження викидів CO₂ змушують країни переглядати свої промислові стратегії, що може створити додатковий тиск на українських виробників металів.

Для успішного розвитку зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою важливо не лише ідентифікувати сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, а й на основі цих характеристик визначити стратегічні напрями співпраці. SWOT-аналіз дозволяє комплексно оцінити поточний стан відносин, виявити потенційні ризики та резерви для зростання. Наступним кроком є розробка стратегій, які забезпечать максимальне використання наявних можливостей та переваг, мінімізацію слабких сторін і протидію зовнішнім загрозам, що створить основу для сталого розвитку партнерства між двома країнами.

Другий етап – визначення стратегічних напрямів на основі SWOT-матриці, таблиця 3.2

Таблиця 3.2

Можливі стратегічні напрями розвитку зовнішньоекономічних відносин між
Україною та Азербайджанською Республікою

Використання сильних сторін для реалізації можливостей (SO)	Подолання слабких сторін через реалізацію можливостей (WO)
SO1. Активізація експорту недорогоцінних металів, машинобудування та агропромислової продукції на основі вільної торгівлі (O4).	WO1. Розширення інвестицій у високотехнологічні сектори для підвищення обсягів експорту (O2, O5).
SO2. Використання транзитного потенціалу України для підтримки інфраструктурних інвестицій (O1).	WO2. Підвищення промоції українських товарів на азербайджанському ринку через торговельні місії та виставки (O3).
SO3. Створення спільних науково-дослідних центрів у галузях відновлювальної енергетики та IT (O2).	WO3. Запровадження програм академічного обміну для покращення навичок у високотехнологічних галузях (O3).
Використання сильних сторін для подолання загроз (ST)	Подолання слабких сторін для зменшення загроз (WT)
ST1. Зміцнення позицій у транспортній сфері для мінімізації логістичних труднощів через регіональну нестабільність (T3).	WT1. Диверсифікація джерел енергоресурсів для зменшення залежності від імпорту (T1).
ST2. Використання стабільного попиту на українські агропромислові товари для зниження впливу глобальної економічної нестабільності (T1, T2).	WT2. Підвищення координації інвестиційних ініціатив для збільшення зацікавленості міжнародних інвесторів (T4).
ST3. Розвиток спільних проєктів у будівельній галузі для зниження ризиків конкуренції в інших секторах (T2).	WT3. Розробка програм зменшення залежності від металургії через інновації в «зеленій» економіці (T5).

Розроблено автором

Докладно опишемо виокремлені можливі стратегічні напрями розвитку зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою.

1. Використання сильних сторін для реалізації можливостей у зовнішньоекономічних відносинах між Україною та Азербайджанською Республікою

SO1. Активізація експорту недорогоцінних металів, машинобудування та агропромислової продукції на основі вільної торгівлі (O4). Україна має стабільні компаративні переваги в експорті недорогоцінних металів, машинобудівної продукції та агропромислового комплексу, які вже формують основу її товарного експорту до Азербайджану. Використання механізмів вільної торгівлі дозволяє

знизити тарифні бар'єри, що сприятиме збільшенню обсягів експорту. Завдяки попиту на українські харчові продукти, м'ясо та зернові культури, Україна може розширити свою частку на азербайджанському ринку. Одночасно недорогі метали та машини, як високоякісна промислова продукція, здатні забезпечити довгострокове зміцнення позицій України в експорті до Азербайджану. Активізація торговельної діяльності через двосторонні угоди та спрощення митних процедур дозволить українським компаніям нарощувати обсяги постачання та покращити економічну співпрацю між країнами.

SO2. Використання транзитного потенціалу України для підтримки інфраструктурних інвестицій (O1). Україна є ключовим транспортним вузлом між Європою та Азією, що відкриває широкі можливості для співпраці з Азербайджаном у галузі транспорту та інфраструктури. Завдяки своїй географічній позиції та наявності розвиненої транспортної мережі, Україна може забезпечувати транзит товарів з Азербайджану до європейських ринків. Це створює передумови для залучення азербайджанських інвестицій у розвиток інфраструктурних проєктів, зокрема залізничних перевезень, логістичних хабів та портової інфраструктури. Така співпраця дозволить Україні зміцнити свої позиції як транзитної країни, забезпечуючи нові джерела доходів, а також сприятиме розвитку двосторонньої торгівлі через поліпшення транспортної доступності.

SO3. Створення спільних науково-дослідних центрів у галузях відновлювальної енергетики та ІТ (O2). Україна та Азербайджан мають перспективи для співпраці у науково-дослідній сфері, зокрема у відновлювальній енергетиці та інформаційних технологіях. Українські компанії та наукові установи володіють високим інтелектуальним потенціалом, що дозволяє створювати інноваційні рішення у цих галузях. Спільні дослідницькі проєкти з Азербайджаном сприятимуть розвитку технологій у сфері сонячної та вітрової енергетики, а також у створенні сучасних ІТ-рішень для промисловості та управління. Такі ініціативи забезпечують економічні вигоди обом країнам та сприяють формуванню стабільних партнерських відносин у науково-технічній

галузі. Співпраця у цій сфері також стане додатковим стимулом для залучення міжнародних інвестицій та зміцнення позицій обох країн на світових ринках технологій.

2. Подолання слабких сторін через реалізацію можливостей у зовнішньоекономічних відносинах між Україною та Азербайджаном

WO1. Розширення інвестицій у високотехнологічні сектори для підвищення обсягів експорту (O2, O5). Низькі обсяги експорту високотехнологічної продукції з України можуть бути подолані шляхом спрямування інвестицій у розвиток інноваційних секторів. Високотехнологічні сектори, такі як інформаційні технології, відновлювальна енергетика, біотехнології та машинобудування, мають значний потенціал для розширення експортних можливостей України. Спільні проєкти з Азербайджаном у цих сферах сприятимуть створенню нових конкурентоспроможних продуктів. Розвиток стартапів, інноваційних кластерів і спільних підприємств у цих галузях дозволить Україні не лише збільшити обсяги експорту, а й підвищити технологічний рівень національної економіки.

WO2. Підвищення промоції українських товарів на азербайджанському ринку через торговельні місії та виставки (O3). Низький рівень промоції українських товарів на азербайджанському ринку потребує активізації заходів з популяризації продукції. Проведення торговельних місій, участь у міжнародних виставках та форумах дозволить продемонструвати конкурентні переваги українських товарів і встановити прямі контакти з бізнес-партнерами в Азербайджані. Такий підхід сприятиме зростанню довіри до української продукції та розширенню ринків збуту. Використання цифрових платформ для просування товарів, організація спільних маркетингових кампаній, а також підтримка урядом України програм з розвитку експортного потенціалу зміцнять позиції українських виробників на азербайджанському ринку.

WO3. Запровадження програм академічного обміну для покращення навичок у високотехнологічних галузях (O3). Відсутність значних інвестицій у спільні науково-дослідні проєкти та потреба у покращенні навичок у високотехнологічних галузях можуть бути подолані через програми

академічного обміну. Співпраця між вищими навчальними закладами України та Азербайджану у сфері технічної освіти сприятиме підготовці фахівців, які здатні працювати у високотехнологічних секторах. Запровадження короткострокових стажувань, спільних освітніх програм і науково-дослідних ініціатив сприятиме поширенню передових знань і практичних навичок. Це підвищить конкурентоспроможність українських фахівців та зміцнить двостороннє співробітництво у сфері науки й освіти.

3. Використання сильних сторін для подолання загроз у зовнішньоекономічних відносинах між Україною та Азербайджаном

ST1. Зміцнення позицій у транспортній сфері для мінімізації логістичних труднощів через регіональну нестабільність (Т3). Україна має потужний транзитний потенціал, який здатен забезпечити стабільність транспортних потоків навіть за умов регіональної нестабільності. Використання логістичних можливостей української інфраструктури дозволяє оперативно адаптувати маршрути перевезень і знижувати ризики, пов'язані з порушенням транспортних ланцюгів. Створення спільних українсько-азербайджанських логістичних хабів сприяє підвищенню ефективності перевезень, зменшенню витрат та забезпеченню безперебійного обігу товарів. Зміцнення співпраці в транспортній сфері також сприяє розширенню транзитних маршрутів через обидві країни, підвищуючи їх значення у міжнародній торгівлі.

ST2. Використання стабільного попиту на українські агропромислові товари для зниження впливу глобальної економічної нестабільності (Т1, Т2). Україна має стабільний попит на свою агропромислову продукцію, що дозволяє зменшувати вплив глобальних економічних змін. Зосередження зусиль на розширенні експорту харчових продуктів, зернових та м'ясної продукції дозволяє Україні утримувати свої позиції навіть у нестабільних умовах. Азербайджан, як перспективний ринок для українських аграрних товарів, забезпечує стабільний обсяг поставок і сприяє зміцненню позицій України в цьому секторі. Створення довгострокових контрактів із азербайджанськими партнерами знижує ризик цінових коливань та гарантує стабільний дохід від експорту.

ST3. Розвиток спільних проєктів у будівельній галузі для зниження ризиків конкуренції в інших секторах (T2). Україна має значний потенціал у виробництві будівельних матеріалів, які користуються попитом на ринку Азербайджану. Спільні проєкти в будівельній галузі сприяють зниженню ризиків конкуренції в інших секторах та відкривають нові можливості для взаємовигідного співробітництва. Інвестиції у будівельні підприємства, спільні інфраструктурні проєкти та обмін технологіями дозволяють ефективно використовувати конкурентні переваги України та забезпечувати додаткові джерела доходів. Така співпраця також зміцнює економічні зв'язки між країнами, підвищуючи їхню стійкість до впливу глобальних економічних факторів.

4. Подолання слабких сторін для зменшення загроз у зовнішньоекономічних відносинах між Україною та Азербайджаном

WT1. Диверсифікація джерел енергоресурсів для зменшення залежності від імпорту (T1). Висока залежність України від імпорту енергоресурсів з Азербайджану створює ризики у випадку коливань цін на нафту та газ або змін у глобальній економіці. Для зменшення цієї залежності необхідно диверсифікувати джерела енергопостачання шляхом укладення угод із іншими постачальниками, а також інвестувати у розвиток власної енергетичної бази, включаючи альтернативні джерела енергії. Створення спільних українсько-азербайджанських проєктів у галузі відновлюваної енергетики також сприяє забезпеченню енергетичної безпеки та зменшенню впливу зовнішніх факторів на економіку обох країн.

WT2. Підвищення координації інвестиційних ініціатив для збільшення зацікавленості міжнародних інвесторів (T4). Відсутність значної координації у двосторонніх інвестиційних ініціативах знижує привабливість складних проєктів для міжнародних інвесторів. Для підвищення їхньої зацікавленості необхідно створити спільні фонди підтримки інвестицій, впроваджувати прозорі механізми реалізації проєктів та гарантувати захист прав інвесторів. Проведення міжнародних інвестиційних форумів, орієнтованих на співпрацю між Україною та Азербайджаном, допоможе привернути увагу до можливостей співпраці в

сферах інфраструктури, інновацій та сільського господарства. Така координація сприятиме зміцненню довіри міжнародної спільноти та забезпеченню фінансування стратегічно важливих галузей.

WT3. Розробка програм зменшення залежності від металургії через інновації в «зеленій» економіці (T5). Зменшення попиту на металургійну продукцію через перехід до «зеленої» економіки потребує активного впровадження інноваційних технологій та диверсифікації виробництва. Створення умов для розвитку екологічно чистих галузей, таких як біотехнології, виробництво електромобілів та відновлюваної енергетики, дозволяє зменшити залежність від традиційної металургії. Україна може розвивати спільні з Азербайджаном програми впровадження «зелених» технологій, створювати кластери екологічного виробництва та розширювати обсяги експорту екологічно чистої продукції. Це не лише підвищує конкурентоспроможність обох країн, але й сприяє адаптації до нових умов глобальної економіки.

Проведений аналіз сильних та слабких сторін, можливостей і загроз, а також визначення можливих стратегічних напрямів розвитку зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджаном закладають основу для розробки ефективних стратегій співпраці. Водночас, для досягнення максимальної результативності, ці напрямки необхідно адаптувати відповідно до конкретних умов, які відображають реальні потреби та перспективи обох країн.

Наступний, третій етап, передбачає визначення оптимальних стратегій розвитку на основі проведених розрахунків, що дозволить створити комплексний підхід до реалізації потенціалу двосторонніх відносин.

Для визначення оптимальних стратегічних напрямів розвитку двосторонніх відносин між Україною та Азербайджаном на основі наведеної таблиці SWOT-аналізу, застосуємо методику оцінки вагомості кожного стратегічного напрямку, що включає:

а) присвоєння вагових коефіцієнтів для факторів SWOT. Визначення ваги для кожного пункту матриці (S, W, O, T) залежно від його впливу на розвиток

двосторонніх відносин. Ваги надаються на основі експертної оцінки (від 0,1 до 1,0, де 1,0 – максимальний вплив).

б) оцінка ефективності реалізації стратегій (SO, WO, ST, WT). Кожна стратегія оцінюється за шкалою (від 1 до 5) залежно від очікуваного ефекту для обох країн.

в) розрахунок індексу пріоритету. Для кожної стратегії індекс пріоритету розраховується за формулою:

$$\text{Індекс пріоритету} = \sum (\text{Вага фактору} \times \text{Оцінка стратегії})$$

а) присвоєння вагових коефіцієнтів для факторів SWOT(від 0,1 до 1,0, де 1,0 – максимальний вплив), таблиця 3.3.

Таблиця 3.3

Присвоєння вагових коефіцієнтів для факторів SWOT

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
<p>S1 (0,8) – Стабільні компаративні переваги України в експорті недорогочінних металів, машин та обладнання, а також готових харчових продуктів є ключовими для економіки. Їх значення високе, оскільки ці галузі є основою українського експорту.</p> <p>S2 (0,7) – Високий попит на українську агропромислову продукцію — важливий фактор, але дещо поступається іншим сильним сторонам через залежність від цін на глобальних ринках.</p> <p>S3 (0,9) – Стратегічна роль Азербайджану як постачальника мінеральних продуктів є однією з найвагоміших сильних сторін, що гарантує стабільність енергетичного забезпечення України.</p> <p>S4 (0,6) – Потенціал диверсифікації торгівлі значущий, але його реалізація залежить від інвестицій і координації.</p> <p>S5 (0,7) – Розвинена транспортна та логістична інфраструктура забезпечує конкурентні переваги, проте ефективність залежить від регіональної стабільності.</p>	<p>W1 (0,9) – Висока залежність від імпорту енергоресурсів є критичним фактором, що впливає на національну енергетичну безпеку.</p> <p>W2 (0,8) – Низькі обсяги експорту високотехнологічної продукції обмежують можливості України в конкурентних секторах.</p> <p>W3 (0,7) – Відсутність значних інвестицій у науково-дослідні проекти знижує інноваційний потенціал країни.</p> <p>W4 (0,6) – Низький рівень промоції українських товарів на азербайджанському ринку впливає на здатність розширювати експортні потоки.</p> <p>W5 (0,5) – Слабка координація інвестиційних ініціатив має менший вплив, але все ж обмежує залучення міжнародних інвесторів.</p>
Можливості (O)	Загрози (T)
<p>O1 (0,9) – Розширення інвестиційної співпраці у стратегічних секторах є найбільш вагомою можливістю, яка забезпечує довгостроковий розвиток.</p>	<p>T1 (0,8) – Залежність від коливань цін на енергоресурси створює значні ризики для макроекономічної стабільності.</p>

<p>O2 (0,8) – Створення спільних науково-дослідних центрів має високий потенціал для підвищення інноваційної спроможності обох країн.</p> <p>O3 (0,7) – Розширення програм академічного обміну важливе для розвитку людського капіталу, але його ефект менш прямий.</p> <p>O4 (0,8) – Використання можливостей вільної торгівлі сприяє зниженню бар'єрів, створюючи сприятливі умови для торгівлі.</p> <p>O5 (0,6) – Розвиток інноваційних стартапів є перспективною можливістю, але потребує значних інвестицій і часу для реалізації.</p>	<p>T2 (0,7) – Конкуренція з боку інших країн загрожує зниженням частки України в ключових експортних секторах.</p> <p>T3 (0,6) – Логістичні труднощі через регіональну нестабільність мають помірний, але значущий вплив.</p> <p>T4 (0,5) – Низький рівень зацікавленості інвесторів обмежує реалізацію великих проєктів.</p> <p>T5 (0,7) – Перехід до «зеленої» економіки ставить під загрозу експорт металургійної продукції.</p>
---	---

Складено автором

Цей крок забезпечує базу для об'єктивної оцінки стратегій у наступному етапі розрахунків, дозволяючи визначити найбільш пріоритетні напрями розвитку двосторонніх відносин.

б) оцінка ефективності реалізації стратегій (SO, WO, ST, WT). Цей крок є важливим етапом, який дозволяє проаналізувати практичність і доцільність впровадження кожної зі стратегій. На цьому кроці визначаються бали ефективності (у діапазоні від 1 до 5), які відображають реальність реалізації конкретної стратегії, враховуючи ресурси, актуальність та вплив на зовнішньоекономічні відносини між Україною та Азербайджаном. Результати оцінки наведено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Оцінка ефективності для кожної групи стратегій

SO стратегії (Використання сильних сторін для реалізації можливостей)	WO стратегії (Подолання слабких сторін через реалізацію можливостей)
<p>SO1 (5) – Активізація експорту недорогих металів, машинобудування та агропромислової продукції на основі вільної торгівлі є високоефективною стратегією. Це базується на сильних позиціях України в цих секторах і можливостях вільної торгівлі, які сприяють усуненню бар'єрів.</p> <p>SO2 (4) – Використання транзитного потенціалу України для підтримки інфраструктурних інвестицій також є ефективним. Проте реалізація потребує додаткових зусиль для стабілізації логістики і залучення інвесторів.</p>	<p>WO1 (4) – Розширення інвестицій у високотехнологічні сектори для підвищення обсягів експорту є перспективним. Проте це потребує часу і капіталовкладень.</p> <p>WO2 (5) – Підвищення промоції українських товарів на азербайджанському ринку через торговельні місії та виставки є швидко реалізованою і ефективною стратегією. Вона сприяє підвищенню обізнаності про українські товари.</p> <p>WO3 (4) – Запровадження програм академічного обміну для покращення</p>

SO3 (4) – Створення спільних науково-дослідних центрів у галузях відновлювальної енергетики та ІТ має високий потенціал. Водночас необхідні значні інвестиції, що дещо обмежує швидкість впровадження.	навичок у високотехнологічних галузях є важливим, але довгостроковим завданням, яке вимагає значної координації.
ST стратегії (Використання сильних сторін для подолання загроз)	WT стратегії (Подолання слабких сторін для зменшення загроз)
ST1 (4) – Зміцнення позицій у транспортній сфері для мінімізації логістичних труднощів є ефективним, але залежить від стабільності регіону. ST2 (5) – Використання стабільного попиту на українські агропромислові товари для зниження впливу глобальної економічної нестабільності є стратегічно важливим, оскільки ці товари залишаються затребуваними. ST3 (3) – Розвиток спільних проєктів у будівельній галузі має середню ефективність через залежність від ринкових умов та необхідність значних ресурсів.	WT1 (5) – Диверсифікація джерел енергоресурсів для зменшення залежності від імпорту є критично важливою та має найвищий пріоритет. WT2 (4) – Підвищення координації інвестиційних ініціатив для збільшення зацікавленості міжнародних інвесторів є ефективною стратегією, але потребує скоординованих дій. WT3 (3) – Розробка програм зменшення залежності від металургії через інновації в «зеленій» економіці є складною у реалізації через значну потребу в інвестиціях і технологіях

Складено автором

Оцінка ефективності допомагає ідентифікувати найбільш перспективні стратегії для реалізації. Стратегії SO1, WO2, ST2, та WT1 отримали найвищі оцінки (5), що свідчить про їхню високу практичну цінність та вплив на покращення двосторонніх відносин.

в) розрахунок індексу пріоритету для стратегій є ключовим етапом аналізу, який дозволяє визначити, які стратегії мають найвищий потенціал для реалізації. Цей розрахунок базується на поєднанні вагових коефіцієнтів та оцінок ефективності стратегій, таблиця 3.5

Таблиця 3.5

Індекси пріоритету стратегій

Шифр стратегії	Розрахунки
SO1	Включає сильні сторони – S1 (0,8), S2 (0,7), O4 (0,8) Оцінка ефективності – 5 Індекс пріоритету = $5 \times (0,8 + 0,7 + 0,8) = 5 \times 2,3 = 11,5$
SO2	Включає сильні сторони – S5 (0,7), O1 (0,9) Оцінка ефективності – 4 Індекс пріоритету = $4 \times (0,7 + 0,9) = 4 \times 1,6 = 6,4$
SO3	Включає сильні сторони – S3 (0,9), O2 (0,8) Оцінка ефективності – 4 Індекс пріоритету = $4 \times (0,9 + 0,8) = 4 \times 1,7 = 6,8$
WO1	Включає слабкі сторони – W2 (0,8), W3 (0,7)

	Включає можливості – O2 (0,8), O5 (0,6) Оцінка ефективності – 4 Індекс пріоритету = $4 \times (0,8 + 0,7 + 0,8 + 0,6) = 4 \times 2,9 = 11,6$
WO2	Включає слабку сторону – W4 (0,6) Включає можливість – O3 (0,7) Оцінка ефективності – 5 Індекс пріоритету = $5 \times (0,6 + 0,7) = 5 \times 1,3 = 6,5$
WO3	Включає слабку сторону – W5 (0,5) Включає можливість – O3 (0,7) Оцінка ефективності – 4 Індекс пріоритету = $4 \times (0,5 + 0,7) = 4 \times 1,2 = 4,8$
ST1	Включає сильну сторону – S5 (0,7) Включає загрозу – T3 (0,6) Оцінка ефективності – 4 Індекс пріоритету = $4 \times (0,7 + 0,6) = 4 \times 1,3 = 5,2$
ST2	Включає сильну сторону – S2 (0,7) Включає загрози – T1 (0,8), T2 (0,7) Оцінка ефективності – 5 Індекс пріоритету = $5 \times (0,7 + 0,8 + 0,7) = 5 \times 2,2 = 11,0$
ST3	Включає сильну сторону – S4 (0,6) Включає загрозу – T2 (0,7) Оцінка ефективності – 3 Індекс пріоритету = $3 \times (0,6 + 0,7) = 3 \times 1,3 = 3,9$
WT1	Включає слабку сторону: W1 (0,9) Включає загрозу: T1 (0,8) Оцінка ефективності: 5 Індекс пріоритету: = $5 \times (0,9 + 0,8) = 5 \times 1,7 = 8,5$
WT2	Включає слабку сторону – W5 (0,5) Включає загрозу – T4 (0,5) Оцінка ефективності – 4 Індекс пріоритету = $4 \times (0,5 + 0,5) = 4 \times 1,0 = 4,0$
WT3	Включає слабку сторону – W2 (0,8) Включає загрозу – T5 (0,7) Оцінка ефективності – 3 Індекс пріоритету = $3 \times (0,8 + 0,7) = 3 \times 1,5 = 4,5$

Розраховано автором

Найвищі індекси пріоритету мають стратегії:

1. **WO1** (Індекс пріоритету = 11,6). Розширення інвестицій у високотехнологічні сектори для підвищення обсягів експорту. Ця стратегія спрямована на використання можливостей (O2, O5) для подолання слабких сторін України (W2, W3). Основна ідея – сприяти інвестиціям у сектори з високою доданою вартістю, такі як інформаційні технології, відновлювальна енергетика, біотехнології та високотехнологічне машинобудування. Передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату, податкових стимулів для

інвесторів, а також активізацію роботи з міжнародними фінансовими інститутами.

Розширення інвестицій у ці сектори допоможе:

- збільшити експорт продукції з високою доданою вартістю, що посилить конкурентоспроможність України на глобальному ринку;
- забезпечити диверсифікацію експорту, зменшуючи залежність від сировинних товарів;
- залучити міжнародних партнерів для створення спільних підприємств, що сприятиме впровадженню новітніх технологій.

2. SO1 (Індекс пріоритету = 11,5). Активізація експорту недорогоцінних металів, машинобудування та агропромислової продукції на основі вільної торгівлі. Ця стратегія ґрунтується на сильних сторонах України (S1, S2) і можливостях, які надає вільна торгівля (O4). Мета стратегії – максимізувати використання конкурентних переваг України в експорті продукції ключових секторів: недорогоцінні метали, машинобудування та агропромислова продукція. Реалізація цієї стратегії дозволить збільшити обсяги експорту, покращити торговельний баланс і зміцнити позиції України на міжнародному ринку.

Ключові аспекти стратегії:

- активне використання існуючих угод про вільну торгівлю між Україною та іншими країнами, включаючи Азербайджан.
- зниження тарифних і нетарифних бар'єрів для експорту українських товарів.
- створення мережі торговельних представництв для просування українських товарів на нових ринках.

3. ST2 (Індекс пріоритету = 11,0). Використання стабільного попиту на українські агропромислові товари для зниження впливу глобальної економічної нестабільності. Стратегія передбачає використання сильної сторони (S2) для зменшення загроз, пов'язаних із глобальною економічною нестабільністю (T1, T2). Агропромисловий сектор є однією з найбільш стабільних галузей української економіки, що забезпечує значний попит навіть за умов економічних

коливань. Реалізація стратегії забезпечить стабільність українського експорту, підтримає надходження валютної виручки та сприятиме зміцненню позицій України як надійного партнера в агропромисловій торгівлі.

Основні заходи в рамках стратегії:

- збільшення експортних поставок продукції агропромислового комплексу, включаючи м'ясо, зернові та готові харчові продукти.
- розширення географії експорту агропромислової продукції, зокрема до країн, які потребують забезпечення продовольчої безпеки.
- запровадження сертифікації української продукції відповідно до міжнародних стандартів, що підвищить її конкурентоспроможність на світових ринках.

Кожна з трьох стратегій спрямована на використання сильних сторін і можливостей для подолання слабких місць та загроз. Їх реалізація дозволить Україні зміцнити свої позиції у зовнішньоекономічних відносинах з Азербайджаном і підвищити загальну конкурентоспроможність на міжнародній арені.

3.2. Перспективні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою

Як зазначено в роботі, співпраця між Україною та Азербайджанською Республікою має значний потенціал для розвитку, що базується на взаємних економічних інтересах і наявності стратегічних галузей співробітництва. Реалізація визначених стратегічних напрямів дозволить не лише зміцнити двосторонні відносини, але й забезпечити сталий розвиток економік обох країн в умовах глобальних викликів.

На основі проведеного SWOT-аналізу зовнішньоекономічного співробітництва між Україною та Азербайджаном можна визначити кілька груп перспективних напрямів, які потребують реалізації для зміцнення двосторонніх відносин. Ці напрями згруповано залежно від їхньої пріоритетності:

першочергові, другорядні та допоміжні заходи, які необхідно впроваджувати паралельно, рис. 3.1.

Першочергові напрями активізації	Другорядні напрями активізації	Допоміжні напрями активізації
<ul style="list-style-type: none"> • Розширення експорту української продукції з високою доданою вартістю • Інвестиції у високотехнологічні сектори • Розширення співпраці у сфері логістики та інфраструктури 	<ul style="list-style-type: none"> • Науково-дослідна співпраця • Розширення програм академічного обміну • Залучення азербайджанських інвестицій у будівельну галузь 	<ul style="list-style-type: none"> • Покращення координації двосторонніх інвестицій • Посилення маркетингової промоції української продукції • Диверсифікація енергетичних джерел

Рис. 3.1. Перспективні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською республікою [розроблено автором]

Розкриємо більш докладно запропоновані напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською республікою.

1. Першочергові напрями активізації зовнішньоекономічного співробітництва між Україною та Азербайджанською Республікою мають вирішальне значення для швидкого досягнення позитивних результатів у розвитку двосторонніх відносин. Реалізація цих напрямів забезпечить зростання економічної взаємодії, зниження бар'єрів у торгівлі та створення умов для сталого співробітництва в стратегічно важливих секторах.

А) Розширення експорту української продукції з високою доданою вартістю є одним із ключових напрямів. Україна має значний потенціал у галузях виробництва недорогоцінних металів, машинобудування та агропромислового комплексу, які вже демонструють високий попит на азербайджанському ринку. Укладання та ефективне використання угод про вільну торгівлю дозволить знизити тарифні бар'єри, що сприятиме нарощуванню обсягів експорту. Особливу увагу необхідно приділити просуванню продукції машинобудівного

сектору, який має високу додану вартість та конкурентоспроможність, а також харчової продукції, яка стабільно затребувана. Це дозволить зміцнити торговельний баланс між країнами та посилити позиції України на ринку Азербайджану.

Б) Інвестиції у високотехнологічні сектори є перспективним напрямом, що сприятиме диверсифікації економік обох країн. Спільні підприємства в галузях інформаційних технологій, відновлювальної енергетики та біотехнологій дозволять об'єднати науковий потенціал України з фінансовими можливостями Азербайджану. Розвиток проєктів у сфері сонячної та вітрової енергетики забезпечить екологічну модернізацію обох економік, а співпраця в галузі ІТ сприятиме створенню конкурентоспроможних продуктів і послуг для глобальних ринків.

В) Розширення співпраці у сфері логістики та інфраструктури є важливим для ефективного використання географічних переваг України. Завдяки своєму транзитному потенціалу, Україна може стати ключовою ланкою в міжнародних транспортних коридорах між Європою, Кавказом і Азією. Залучення азербайджанських інвестицій до розвитку української логістичної інфраструктури, зокрема портів, залізничних перевезень та логістичних хабів, дозволить оптимізувати торговельні потоки, зменшити витрати на транспортування та підвищити конкурентоспроможність обох країн у сфері міжнародної торгівлі. Така співпраця також сприятиме стабільності регіональної логістики в умовах глобальних викликів.

2. Другорядні напрями розвитку співробітництва між Україною та Азербайджаном орієнтовані на стратегічні галузі, де взаємодія може дати значні результати у середньостроковій перспективі. Ці заходи спрямовані на поглиблення економічної інтеграції, посилення людського капіталу та розширення інноваційної бази обох країн.

А) Науково-дослідна співпраця є одним із ключових напрямів, що сприяє створенню передумов для розвитку інноваційної економіки. Встановлення спільних дослідницьких центрів у сферах енергетики, екології та високих

технологій дозволить об'єднати інтелектуальний потенціал обох країн та залучити міжнародне фінансування для реалізації інноваційних проєктів. Спільні дослідження у відновлювальній енергетиці та екологічно чистих технологіях забезпечать обом країнам доступ до передових розробок, підвищуючи їхню конкурентоспроможність у цих секторах. Крім того, координація таких досліджень сприятиме впровадженню технологічних рішень для промисловості та сільського господарства, що допоможе створити нові точки економічного зростання.

Б) Розширення програм академічного обміну між університетами України та Азербайджану сприятиме підготовці висококваліфікованих кадрів для стратегічних секторів, таких як сільське господарство, енергетика, інформаційні технології та екологія. Запровадження спільних освітніх програм, стажувань і наукових конференцій забезпечить обмін досвідом, підвищення кваліфікації фахівців і формування нових компетенцій, необхідних для розвитку сучасної економіки. Крім того, це зміцнить міжособистісні зв'язки між науковими спільнотами обох країн, сприяючи поглибленню культурного та наукового співробітництва.

В) Залучення азербайджанських інвестицій у будівельну галузь України також є перспективним напрямом. Україна має значний потенціал у виробництві будівельних матеріалів, які можуть бути використані як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Інвестиції з боку Азербайджану в український будівельний сектор дозволять розширити виробничі потужності, підвищити якість продукції та стимулювати спільні інфраструктурні проєкти. Реалізація таких проєктів у транспортній інфраструктурі сприятиме покращенню логістики, зниженню витрат на перевезення і підвищенню конкурентоспроможності продукції обох країн. Це також відкриє нові можливості для експорту будівельних матеріалів на треті ринки, зміцнюючи економічні зв'язки між країнами.

3. Допоміжні заходи відіграють важливу роль у створенні сприятливих умов для реалізації першочергових і другорядних напрямів співпраці між Україною та

Азербайджаном. Ці дії спрямовані на усунення системних бар'єрів, забезпечення сталого розвитку ключових секторів економіки та підвищення ефективності двосторонньої взаємодії.

А) Покращення координації двосторонніх інвестицій є важливим елементом для активізації співпраці. Запровадження прозорих механізмів співпраці між бізнесом та державними структурами обох країн дозволить забезпечити довіру інвесторів і створити сприятливий інвестиційний клімат. Організація міжнародних інвестиційних форумів, на яких буде представлено перспективні проекти у сферах сільського господарства, енергетики, логістики та високих технологій, сприятиме залученню фінансування з боку азербайджанських партнерів. Крім того, створення спільних інвестиційних фондів дозволить ефективніше реалізовувати масштабні інфраструктурні та технологічні ініціативи.

Б) Посилення маркетингової промоції української продукції є важливим інструментом для розширення присутності українських товарів на ринку Азербайджану. Організація участі українських виробників у міжнародних виставках та торговельних місіях дозволить підвищити обізнаність про українську продукцію серед азербайджанських споживачів. Створення торгових представництв України в Азербайджані сприятиме налагодженню прямих контактів із бізнес-партнерами, а також допоможе у просуванні товарів на місцевому ринку. Ефективна маркетингова стратегія дозволить розширити обсяги експорту українських товарів, зокрема у таких сферах, як харчова промисловість, машинобудування та будівельні матеріали.

В) Диверсифікація енергетичних джерел є критично важливим заходом для підвищення енергетичної безпеки України. Реалізація спільних проектів у галузі відновлювальної енергетики, таких як будівництво сонячних і вітрових електростанцій, дозволить знизити залежність України від імпорту традиційних енергоресурсів. Використання потенціалу Азербайджану у фінансуванні таких проектів відкриє можливості для розвитку «зеленої» енергетики, що відповідатиме глобальним тенденціям переходу до екологічно чистих джерел

енергії. Ці заходи також сприятимуть покращенню екологічної ситуації та формуванню основи для сталого економічного розвитку обох країн.

Отже, запропоновані напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджаном враховують особливості економік обох країн, їхні сильні сторони та можливості для взаємовигідної співпраці. Реалізація цих заходів дозволить не лише зміцнити позиції обох країн на міжнародній арені, а й забезпечити сталий розвиток їхніх економік у довгостроковій перспективі.

Висновки до третього розділу

1. Визначено стратегічні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою. Проведений аналіз зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою свідчить про значний потенціал для їхнього розвитку за рахунок ефективного використання наявних сильних сторін та можливостей. Зокрема, ключовими перевагами України є стабільні позиції в експорті недорогоцінних металів, машинобудування та агропромислової продукції, а також розвинена транспортно-логістична інфраструктура. Азербайджан, у свою чергу, виступає стратегічним постачальником енергоресурсів і партнером у потенційних інфраструктурних та інноваційних проєктах. Використання цих переваг разом із розвитком нових напрямів, таких як спільні науково-дослідні ініціативи та інноваційні стартапи, сприятиме зміцненню двосторонніх відносин.

Водночас для мінімізації слабких сторін, таких як низький рівень експорту високотехнологічної продукції та залежність від імпорту енергоресурсів, необхідна реалізація комплексних стратегій, орієнтованих на інновації, диверсифікацію та розширення міжнародної співпраці. Визначені пріоритетні напрями, включаючи розширення інвестицій у високотехнологічні сектори, активізацію експорту в рамках угод про вільну торгівлю та зміцнення позицій у агропромисловій торгівлі, створюють основу для довгострокового розвитку партнерства між Україною та Азербайджаном. Реалізація цих стратегій

забезпечить підвищення конкурентоспроможності обох країн та сприятиме їхньому успішному функціонуванню в умовах глобальної економічної нестабільності.

2. Запропоновано перспективні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською республікою. Перспективні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою базуються на комплексному підході, що включає першочергові, другорядні та допоміжні заходи, які забезпечують максимальну ефективність співпраці. Пріоритетними завданнями є розширення експорту продукції з високою доданою вартістю, залучення інвестицій у високотехнологічні сектори та розвиток логістичної інфраструктури для посилення транзитного потенціалу України. Середньострокові напрями передбачають посилення науково-дослідної співпраці, академічного обміну та інвестицій у будівельний сектор, що сприятиме зміцненню інноваційної бази та створенню нових можливостей для економічного зростання. Допоміжні заходи, такі як покращення координації інвестицій, маркетингова промоція української продукції та диверсифікація енергетичних джерел, забезпечують необхідні умови для реалізації основних стратегій і створюють основу для довгострокового сталого розвитку економік обох країн. Такий підхід дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси, долати бар'єри та формувати стійке партнерство між Україною та Азербайджаном у контексті сучасних глобальних викликів.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано теоретичні основи дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами. Теоретичні основи дослідження зовнішньоекономічних відносин охоплюють класичні та нові підходи, які пояснюють механізми міжнародної торгівлі, інвестицій та інтеграції, враховуючи вплив глобалізації. Класичні теорії, такі як концепції Сміта, Рікардо і Гекшера-Оліна, акцентують увагу на абсолютних і порівняльних перевагах, ефективному розподілі ресурсів і ролі факторів виробництва. Нові теорії, запропоновані Кругманом і Портером, зосереджуються на інноваціях, конкурентних перевагах та економії на масштабі. Глобалізація ж поглиблює економічну інтеграцію, підсилює конкуренцію та поширення технологій, створюючи нові можливості для взаємодії між країнами. Ці теоретичні підходи забезпечують концептуальну основу для розуміння сучасних зовнішньоекономічних процесів та формування ефективної міжнародної політики.

2. Розглянуто особливості зовнішньоекономічних відносин в умовах глобалізації. Зовнішньоекономічні відносини в умовах глобалізації характеризуються поглибленням інтеграційних процесів, посиленням конкуренції та активним впровадженням інновацій. Глобалізація трансформувала механізми міжнародної співпраці, сприяючи цифровізації, автоматизації та переходу до «зеленої» економіки, але водночас створює нові виклики, такі як залежність від глобальних ринкових коливань, енергетичні та кліматичні кризи. Для ефективної адаптації до цих умов країнам необхідно впроваджувати комплексні стратегії, які враховують сучасні тенденції, та забезпечувати стабільне регулювання міжнародної економічної діяльності.

3. Систематизовано методіку дослідження зовнішньоекономічних відносин між країнами. У роботі застосовано комплексний підхід до дослідження зовнішньоекономічних відносин, що включає використання сучасних методів аналізу, таких як SWOT-аналіз, розрахунок індексу компаративних переваг за методикою Т. Мельник та лінійна регресія. Це забезпечує всебічну оцінку

чинників впливу, конкурентоспроможності та перспектив двосторонньої співпраці між країнами.

4. Аналіз передумов співробітництва між Україною та Азербайджаном демонструє багатогранний характер їхніх відносин, які охоплюють політичну, економічну, культурну, наукову та безпекову сфери. Політична співпраця базується на взаємній підтримці суверенітету та територіальної цілісності обох країн, що підтверджується їхньою позицією у міжнародних організаціях, таких як ООН та ГУАМ. Важливу роль у зміцненні двосторонніх відносин відіграють регулярні зустрічі на найвищому рівні та спільні міжурядові комісії, які сприяють координації дій у ключових сферах співпраці. Особливо показовими є останні ініціативи Азербайджану з гуманітарної допомоги Україні, зокрема відновлення інфраструктури та підтримка у розмінуванні територій.

Економічна взаємодія залишається центральною складовою двосторонніх відносин. Україна демонструє активність у відновленні своєї економіки, про що свідчить зростання ВВП на 5,3% у 2023 році, однак стикається з викликами, такими як значний дефіцит торговельного балансу (-27,4 млрд дол. США). Водночас Азербайджан, використовуючи свій енергетичний потенціал, досягає профіциту торговельного балансу (+16,7 млрд дол. США) та високого рівня міжнародних резервів (52,3 млрд дол. США). Інші форми співпраці, включаючи культурні та наукові обміни, активно сприяють зміцненню соціальних зв'язків та популяризації національних цінностей обох країн.

5. Проведений аналіз торгівельних відносин між Україною та Азербайджаном за 2014-2023 роки виявив кілька ключових тенденцій. По-перше, товарообіг між країнами демонструє залежність від окремих товарних груп, таких як мінеральне паливо, металургійна продукція, сільськогосподарські товари та високотехнологічне обладнання. Експорт з України зазнав значного скорочення у 2015-2016 роках через геополітичну та економічну нестабільність, але згодом стабілізувався. Водночас імпорт з Азербайджану досяг пікових значень у 2020 році завдяки значним поставкам енергоресурсів, після чого почав

поступово скорочуватися. Коефіцієнт покриття експортом імпорту зменшився до найнижчого рівня у 2022 році, що вказує на дисбаланс у двосторонній торгівлі.

Загалом, торгівельні відносини між країнами залишаються важливими для обох сторін, але потребують глибокої диверсифікації. Для України це означає необхідність розширення спектру експортних товарів, зокрема через розвиток інноваційних галузей та зміцнення конкурентоспроможності. Для Азербайджану – це можливість посилити свої позиції як постачальника енергоресурсів та агропромислової продукції.

6. Розраховано компаративні переваги торговельних відносин між Україною та Азербайджанською республікою. Україна демонструє високі компаративні переваги у таких товарних розділах, як готові харчові продукти (Розділ IV), недорогочінні метали та вироби з них (Розділ XV), а також машини й обладнання (Розділ XVI). Ці категорії забезпечують стабільний експортний потенціал України та формують значну частку товарообігу між країнами. Водночас, групи товарів, пов'язані з мінеральними продуктами (Розділ V) та полімерними матеріалами (Розділ VII), показують низькі компаративні переваги, що свідчить про залежність України від імпорту цих категорій.

Азербайджан, зі свого боку, має значні компаративні переваги в енергетичному секторі, що представлений мінеральними продуктами (Розділ V). Ця категорія є ключовою в структурі азербайджанського експорту до України, що забезпечує більшість валютних надходжень у двосторонній торгівлі. Також Азербайджан демонструє високі переваги у полімерних матеріалах (Розділ VII), що підкреслює його значення як постачальника сировини для української промисловості. Крім того, продукти рослинного походження (Розділ II) та текстильні матеріали (Розділ XI) є важливими категоріями експорту Азербайджану, хоча їх частка менша порівняно з енергоресурсами.

Загалом, двосторонні торговельні відносини між Україною та Азербайджаном характеризуються асиметрією, де Азербайджан постачає стратегічно важливі товари, такі як енергоресурси та полімери, а Україна експортує продукцію високої доданої вартості, зокрема металургійну, харчову та

машинобудівну. Ця структура співпраці вказує на потенціал для подальшого зміцнення економічних зв'язків через диверсифікацію товарних потоків. Україні доцільно зменшити залежність від імпорту енергоресурсів, зосередившись на розвитку альтернативної енергетики та розширенні експорту високотехнологічної продукції. Водночас, Азербайджан має можливість посилити свої позиції в секторах із доданою вартістю, таких як текстильна промисловість і харчова продукція.

7. Визначено стратегічні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою. Проведений аналіз зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою свідчить про значний потенціал для їхнього розвитку за рахунок ефективного використання наявних сильних сторін та можливостей. Зокрема, ключовими перевагами України є стабільні позиції в експорті недорогоцінних металів, машинобудування та агропромислової продукції, а також розвинена транспортно-логістична інфраструктура. Азербайджан, у свою чергу, виступає стратегічним постачальником енергоресурсів і партнером у потенційних інфраструктурних та інноваційних проєктах. Використання цих переваг разом із розвитком нових напрямів, таких як спільні науково-дослідні ініціативи та інноваційні стартапи, сприятиме зміцненню двосторонніх відносин.

Водночас для мінімізації слабких сторін, таких як низький рівень експорту високотехнологічної продукції та залежність від імпорту енергоресурсів, необхідна реалізація комплексних стратегій, орієнтованих на інновації, диверсифікацію та розширення міжнародної співпраці. Визначені пріоритетні напрями, включаючи розширення інвестицій у високотехнологічні сектори, активізацію експорту в рамках угод про вільну торгівлю та зміцнення позицій у агропромисловій торгівлі, створюють основу для довгострокового розвитку партнерства між Україною та Азербайджаном. Реалізація цих стратегій забезпечить підвищення конкурентоспроможності обох країн та сприятиме їхньому успішному функціонуванню в умовах глобальної економічної нестабільності.

8. Запропоновано перспективні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською республікою. Перспективні напрями активізації зовнішньоекономічних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою базуються на комплексному підході, що включає першочергові, другорядні та допоміжні заходи, які забезпечують максимальну ефективність співпраці. Пріоритетними завданнями є розширення експорту продукції з високою доданою вартістю, залучення інвестицій у високотехнологічні сектори та розвиток логістичної інфраструктури для посилення транзитного потенціалу України. Середньострокові напрями передбачають посилення науково-дослідної співпраці, академічного обміну та інвестицій у будівельний сектор, що сприятиме зміцненню інноваційної бази та створенню нових можливостей для економічного зростання. Допоміжні заходи, такі як покращення координації інвестицій, маркетингова промоція української продукції та диверсифікація енергетичних джерел, забезпечують необхідні умови для реалізації основних стратегій і створюють основу для довгострокового сталого розвитку економік обох країн. Такий підхід дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси, долати бар'єри та формувати стійке партнерство між Україною та Азербайджаном у контексті сучасних глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голіков А. П., Довгаль О. А. (ред.). Міжнародні економічні відносини: підручник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 464 с.
2. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навчальний посібник. 2-ге вид., випр., перероб. і доп. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 136 с.
3. Голіков А. П., Довгаль О. А. (ред.). Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації: колективна монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 316 с.
4. Гальчинський А. С. Економічна теорія: політекономія. Київ: Вища школа, 2011. 512 с.
5. Климко Г. Н., Несторенко В. В. Основи економічної теорії. Київ: Вікар, 2003. 427 с.
6. Самуельсон П., Нордгаус В. Економіка: підручник. Пер. з англ. Київ: Видавничий дім "Киево-Могилянська академія", 2010. 768 с.
7. Савчук В. П. Міжнародна економіка: теорія і практика. Київ: КНЕУ, 2015. 459 с.
8. Мочерний С. В. Економічна теорія: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр "Академія", 2005. 472 с.
9. Кріпак О. М., Прокопенко В. М. Міжнародна торгівля: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 352 с.
10. Вергун В. А., Клименко О. І. Глобальна економіка: підручник. Київ: Либідь, 2018. 504 с.
11. Світовий банк. Річний звіт Світового банку 2022. URL: <https://www.worldbank.org>
12. Світова організація торгівлі (СОТ). Щорічний звіт СОТ 2023. URL: <https://www.wto.org>
13. Паризька кліматична угода. Повний текст угоди. URL: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

14. Міжнародний валютний фонд (МВФ). Рекомендації для стабілізації економіки України. URL: <https://www.imf.org>
15. OECD. Global Economic Outlook 2023. URL: <https://www.oecd.org>
16. Європейський Союз. Угоди про вільну торгівлю: приклади та аналітика. URL: <https://europa.eu>
17. RCEP Agreement. Деталі та аналіз найбільшого торговельного блоку. URL: <https://rcepsec.org>
18. Українська класифікація товарів ЗЕД. URL: <https://www.qdpro.com.ua/uktzed>
19. Липчук, В. В. Стратегічне планування в умовах невизначеності: методологія SWOT-аналізу. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2020. № 1. С. 56–62.
20. Мельник, Т. М. Розрахунок компаративних переваг як інструмент оцінки конкурентоспроможності національної економіки. *Журнал «Економічна теорія»*. 2021. № 3. С. 45–53.
21. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт у 2023 році // Держстат України. URL: <https://stat.gov.ua>.
22. The World Bank. GDP (current US\$): Azerbaijan. URL: <https://data.worldbank.org>.
23. Trading Economics. Ukraine GDP per capita. URL: <https://tradingeconomics.com>.
24. The World Bank. GDP per capita (current US\$): Azerbaijan. URL: <https://data.worldbank.org>.
25. Національний банк України. Коментар НБУ щодо змін реального ВВП у 2023 році. URL: <https://bank.gov.ua>.
26. World Bank Group. Global Economic Prospects 2023. URL: <https://worldbank.org>.
27. Національний банк України. Макроекономічний аналіз за 2023 рік. URL: <https://nabu.ua>.

28. Wikipedia. Economy of Azerbaijan. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Azerbaijan.
29. Мінфін України. Експорт України у 2023 році. URL: <https://minfin.com.ua>.
30. ABC.AZ. Обсяги експорту Азербайджану у 2023 році. URL: <https://abc.az>.
31. Мінфін України. Імпорт України у 2023 році. URL: <https://minfin.com.ua>.
32. Trendeconomy. Import statistics for Azerbaijan 2023. URL: <https://trendeconomy.com>.
33. Державна служба статистики України. Зовнішньоторговельний баланс. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
34. Trendeconomy. Azerbaijan trade balance 2023. URL: <https://trendeconomy.com>.
35. Економічна правда. Інвестиційний клімат України у 2023 році. URL: <https://epravda.com.ua>.
36. Trend.AZ. Direct Foreign Investment in Azerbaijan 2023. URL: <https://trend.az>.
37. Бізнес НВ. Бюджетний дефіцит України у 2023 році. URL: <https://biz.nv.ua>.
38. Caliber.AZ. Дефіцит державного бюджету Азербайджану. URL: <https://caliber.az>.
39. Національний банк України. Офіційні міжнародні резерви України. URL: <https://bank.gov.ua>.
40. ABC.AZ. Золотовалютні резерви Азербайджану у 2023 році. URL: <https://abc.az>.
41. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>.
42. Freedom House. Freedom in the World 2023. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2023>.

43. U.S. News & World Report. Best Countries 2023. URL: <https://www.usnews.com/news/best-countries>.
44. United Nations Development Programme. Human Development Report 2023. URL: <https://hdr.undp.org/en/2023-report>.
45. Reporters Without Borders. World Press Freedom Index 2023. URL: <https://rsf.org/en/index>.
46. Політичні відносини між Україною та Азербайджаном. URL: <https://azerbaijan.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/322-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-azerbajdzhanom>
47. Двосторонні відносини. URL: <https://kiev.mfa.gov.az/ua/content/3/dvostoronni-vidnosini>
48. Договірна-правова база двосторонніх відносин. URL: <https://azerbaijan.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/327-the-legal-base-of-bilateral-relations-between-ukraine-and-azerbaijan>
49. Міністерство закордонних справ України. Економічне співробітництво між Україною та Азербайджаном. URL: <https://azerbaijan.mfa.gov.ua>.
50. Державна служба статистики України. Торгівля між Україною та Азербайджаном. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
51. Міністерство енергетики України. Співпраця з Азербайджаном у енергетичній сфері. URL: <https://me.gov.ua>.
52. Міністерство закордонних справ України. Двосторонні відносини між Україною та Азербайджаном. URL: <https://azerbaijan.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/322-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-azerbajdzhanom>
53. Посольство Азербайджанської Республіки в Україні. Двосторонні відносини. URL: <https://kiev.mfa.gov.az/ua/content/3/dvostoronni-vidnosini>
54. Національна академія наук України. Міжнародна наукова співпраця. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9952>

55. Міністерство освіти Азербайджанської Республіки. Співробітництво з Україною. URL: <https://edu.gov.az/az/page/9/169>
56. Державний комітет з роботи з діаспорою Азербайджану. Освітні та наукові ініціативи. URL: <https://diaspor.gov.az/xeberler2020/x3122.php>
57. Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Між Україною та Азербайджаном формується новий етап стратегічного партнерства. URL: <https://minre.gov.ua/2023/11/14/mizh-ukrayinoyu-ta-azerbajdzhanom-formuyetsya-novuj-etap-strategichnogo-partnerstva/>
58. Посольство Азербайджанської Республіки в Україні. Двосторонні відносини. URL: <https://kiev.mfa.gov.az/ua/content/3/dvostoronni-vidnosini>
59. Офіційний сайт ГУАМ. Безпекова співпраця між країнами-членами. URL: <https://guam-organization.org>
60. Міністерство закордонних справ України. Політична та безпекова співпраця з Азербайджаном. URL: <https://azerbaijan.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo>
61. Bilateral trade between Ukraine and Azerbaijan. URL: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c031%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c%7c1
62. Кваліфікаційна робота магістра : методичні рекомендації до виконання (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Міжнародні економічні відносини») / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, О. А. Довгаль, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна , О. В. Ханова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 44 с.